

Stane Okoliš*

Ustanavljanje vodiške javne šole 1853–1855 *Establishment of a Public School in Vodice 1853–1855*

Izvleček

Po prisilni ustanovitvi šole v obdobju jožefinskih reform in njenem kratkem obstoju si je nadzorna šolska oblast v prvi polovici 19. stoletja potrpežljivo prizadevala, da v Vodice zagotovijo vzdržne finančne vire za delovanje redne javne šole. Ob cerkovniku Jakobu Plevelu, ki ni bil usposobljen za poučevanje, je bila največja težava v nepripravljenosti prebivalstva, da za bodočega učitelja zbere zakonsko predpisane dohodke in po veljavnih predpisih uredi učilnico. Ko so s smrtjo ostarelega cerkovnika odpadli še zadnji pomisleki o prestavljanju začetka javnega pouka na poznejši čas, se je v prepričevanje ljudi o koristih šole s pridigo vključil tudi domači kaplan. Škofjski konzistorij je odredil namestitev učitelja po obljubi in zagotovitvi občinskega in župnijskega predstojništva, da so za delovanje šole izpolnjeni vsi zakonski pogoji. Ker pa je bilo med prvim šolskim letom 1853/1854 ugotovljenih več nepravilnosti tako pri učiteljskih prihodkih, učilnici kot tudi pri učiteljskem stanovanju, drugo šolsko leto ni bilo javnega pouka. Konzistorij je v Vodice poslal drugega učitelja šele potem, ko so nepravilnosti odpravili.

Abstract

Following the forced establishment of a school in the period of the reforms ordered by Emperor Joseph and its short existence, in the first half of the 19th century the supervising educational authority patiently tried to secure sustainable resources for the operation of a regular public school in Vodice. Apart from the fact that the sexton, Jakob Plevel, was not trained as a teacher, the main problem was the reluctance of the population to provide the legally required income and to furnish a classroom according to the valid regulations. When the aged sexton's death removed the last objections to postponing the start of public education, the local curate, in his sermon, joined the effort to convince people about the benefits of schooling. The Diocesan Consistory ordered that a teacher be appointed based on the promise and assurance of the town and parish presidency that all legal requirements for the school's operation had been met. However, during the first school year, 1853-1854, a number of irregularities were discovered regarding the teacher's income, the classroom and the teacher's residence, and as a result there was no public schooling for the following school year. The Consistory did not send a new teacher to Vodice until the irregularities had been rectified.

Ključne besede: šola, Vodice, ustanovitev, učiteljski prihodki/fasija, pridiga o šoli

* Stane Okoliš, mag. zgodovinskih znanosti, muzejski svetovalec, direktor muzeja, e-pošta: stane.okolis@solskimuzej.si

Keywords: school, Vodice, establishment, teacher income / income statement, sermon about school

Uvod

Zunanji pogoji za ustanovitev javne šole v Vodicach so dokončno dozoreli leta 1853 s smrtjo onemoglega cerkovnika in orglarja Jakoba Plevela.¹ Nadzorna šolska oblast je po gradnji nove mežnarije sredi tridesetih let od župnije zahtevala, da za delovanje redne javne šole zagotovi še potrebna sredstva za vzdrževanje usposobljenega učitelja. Ker je bilo za učitelja potrebno zbrati precej večja sredstva, kot so jih do tedaj plačevali cerkovniku in orglarju, so zastopniki župnije predlagali, da bi že takrat priletnega cerkovnika in orglarja, za katerega so trdili, da po potrebi tudi poučuje, iz človekoljubnih ozirov pustili na njegovem dotedanjem službenem mestu v Vodicach do konca njegovega življenja. S privolitvijo predlogu župnijske skupnosti je šolska oblast dopustila, da se je začetek delovanja javne šole zamaknil še za nadaljnjih sedemnajst let. Kljub temu pa ni bilo nobenega dvoma več, da bo orglarja nasledil strokovno usposobljen učitelj, ki bo po takratni navadi opravljal trojno službo učitelja, orglarja in cerkovnika ter se preživljal s prihodki vseh treh služb. S prihodom učitelja, ki je nasledil umrlega orglarja, je v Vodicach začela delovati redna javna šola. Za njeno delovanje je morala župnija skupaj z novo upravno občino, ki je na podlagi začasnega avstrijskega občinskega zakona začela delovati z volitvami leta 1850,² priskrbeti še dovolj sredstev za primerno plačo učitelju in razširiti učilnico v mežnariji.

Kot pristojna šolska nadzorna oblast se je ljubljanski škofijski konzistorij po prejemu obvestila o smrti orglarja Plevela nemudoma obrnil na državno namestništvo v Ljubljani in ga opozoril, da so bili vodiški župljani že pred smrtjo cerkovnika Plevela pripravljani za bodočega učitelja povečati letne prihodke na 200 goldinarjev (gld).³ Poleg tega se je škofijski konzistorij zavedal, da je učilnica v Vodicach »za številno mladino iz ne preveč oddaljenih krajev«⁴ veliko premajhna in da bi jo lahko z majhnimi stroški povečali. Z župnikom se je bilo treba najprej dogovoriti, da bi se odpovedal župnijski žitnici v sosednjem prostoru. Konzistorij je bil prepričan, da bi župnik po odpravi žitne desetine leta 1848 za shrambo lahko našel prostor tudi kje drugje v prostornem župnišču. Iz ocene škofijskega konzistorija o številu bodočih učencev je mogoče razbrati, da neposredno pred

1 Stane Okoliš, Ludimagister Bider in začetki šolskega pouka v Vodicach, *Šolska kronika : revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 31, 2022, št. 2–3, str. 276–278.

2 AS 31, Namestništvo v Ljubljani in Deželna vlada v Ljubljani, 7/3, 1850–1860, škatla 50.

3 ŠAL, šolstvo, f. 35, šola v Vodicach; Ljubljana, 20. maja 1853. Glej tudi: Jože Ciperle, Začetki šolstva v Vodicach – 2, *Kopitarjev glas*, št. 111, Vodice 2005, str. 23.

4 Prav tam; Ljubljana, 20. maja 1853. »... findet das Consistorium endlich noch zu bemerken, daß es für die bedeutende Anzahl der Schuljugend aus den nicht weit entfernten Ortschaften viel zu klein ist, ...«

An
 des Hochwürdigste Fürstbischöfliche Ordinariat
 zu Laibach

Im folgen F. B. Ordinariats Anordnung de dato 8. April 1853
 anzufangen den 3. Mai d. J. wurde dem gefertigten Aufgeborenen
 eine Absicht von jenen bischöflichen Anordnungen des f. B. Ordina-
 riat zu erfüllen, kommissarisch in der Person des Pfarrers zu St. Martin
 Jüselius 18. d. 17. im. anstatt Galand Collectur und Holykassa in
 dem d. Köpfer-Gemeinde an dem Pfarrern zu Vodis einzuführen und
 dem gefertigten Aufgeborenen überträgt dem Hochwürdigsten
 Fürstbischöflichen Ordinariate die erwünschte Absicht von bischöflicher
 Disposition und nicht zugetragen, daß Jakob Plevel Organist,
 und Musiker am 6. Februar 1853 in Vodis am Altarstühle
 im 86 Lebensjahre gestorben ist.

Pfarrer Vodis am 8. Mai 1853.

Valentin Bergant
 Pfarrer

Vodiški župnik Valentin Bergant v sklepnem delu dopisa »Prevzvišenemu knezo-škofijskemu ordinariatu v Ljubljani« sporoča, da je 6. februarja 1853 umrl 86-letni vodiški orglar in cerkovnik Jakob Plevel. Župnišče v Vodica, 8. maja 1853 (NŠAL, ŠAL, šolstvo, f. 35, šola v Vodica).

ustanovitvijo šole v pouk niso načrtovali vključiti vseh za šolo sposobnih otrok iz cele župnije, ampak samo tiste iz bližnjih krajev.

Začetek javnega pouka

Poleg škofijskega konzistorija je bilo po veljavnih šolskih predpisih v Politični šolski ustavi za namestitev učitelja na razpisano službeno mesto učitelja, cerkovnika in organista v Vodicaх pristojno okrajno šolsko nadzorstvo v Kamniku, ki je s spremembo dekanijskih mej to vlogo leta 1851 prevzelo od okrajnega šolskega nadzorstva v Kranju. Predstojništvu župnije in krajevne občine v Vodicaх sta 8. novembra 1853 okrajno šolsko nadzorstvo v Kamniku zaprosili, da se na tamkajšnjo župnijsko šolo čim prej namesti začasni učitelj.⁵ Okrajni šolski nadzornik je prošnjo posredoval škofijskemu konzistoriju in jo pospremil s pripisom, da bi bilo za številne šoloobiskujoče otroke zelo slabo, če bi morali pouk, kakor je bilo očitno prejšnje leto, pogosto prekinjati zaradi drugih obveznosti duhovnika.⁶ Konzistorij najbrž tudi zaradi te prošnje ni odlašal, ampak je 16. novembra 1853 za začasnega učitelja, orglarja in cerkovnika na župnijski šoli v Vodicaх odredil izprašanega učiteljskega kandidata Janeza Eppicha.⁷

Janez Eppich je leta 1853 v starosti 18 let na vzorčni glavni šoli v Ljubljani končal preparandij za učiteljske pripravnike.⁸ Rodil se je v Polomu na Kočevskem. Slovenščina ni bil njegov materni jezik niti je ni dobro obvladal.⁹ Iz učnih predmetov na preparandiju, ki je večinoma potekal v nemščini, je bil dobro ocenjen. Edinemu med šestimi kandidati so v opombi pripisali, da bi bil dober učitelj za enorazredne šole, ki so bile na Kranjskem v tistem obdobju še v veliki večini. Konzistorij mu je ob imenovanju za začasnega učitelja naročil, naj službo v Vodicaх nastopi takoj, naj se predstavi okrajnemu šolskemu nadzorniku v Kamniku in se ravna po njegovih navodilih.¹⁰ Konzistorij je pričakoval, da se bo v svojem

5 Prav tam; Kamnik, 14. novembra 1853. »Das Gesuch des Pfarr und Ortsgemeinde=Vorstands zu Voditz dto. 8. d. M. wegen thumlichst baldigen Anstellung eines Provisor an der dortigen Pfarrschule.«

6 Prav tam, »..., da es für die zahlreiche die Schule besuchende Jugend vom großen Nachteile wäre, wenn den Unterricht obgleich nicht ganz unterbleiben, dennoch wegen anderweitigen Geschäfte der Seelsorger öfters unterbrochen wäre.«

7 Prav tam; Ljubljana, 16. novembra 1853. Konzistorijalni dopis učiteljskemu kandidatu. O ustanovitvi vodiške šole je v pregledu zgodovine šolstva v Vodicaх pisala tudi: Karmen Jančar, Zgodovina šolstva v občini: Vodice, Repnje, Šinkov Turn, Skaručna, Dediščina ljudi in krajev: *Zbornik Občine Vodice* (ur. Rado Čuk), Vodice 2020, str. 121–123.

8 SŠM, arhivska zbirka, f. 61/1, št. 5. Trivialschul Präparanden Curs vom Jahre 1853.

9 Jakob Alešovec, Kako sem se jaz likal, *Jakoba Alešovca zbrani spisi I*, Ljubljana 1910, str. 31: »Gospod fajmošter so rekli, da je Kočevar in da nič kaj dobro ne zna kranjski«, in str. 40: »'Le počasi, le počasi,' opominja učitelj slovenski. Nam pa se je to izgovarjanje besede zdelo nekam čudno, nič domače, vendar se nismo smejali, kar bi se gotovo, ko bi se ne bili bali.«

10 ŠAL, šolstvo, f. 35, šola v Vodicaх; Ljubljana, 16. novembra 1853. V pismu izbranemu kandidatu.

poklicu vseskozi vsestransko izpopolnjeval in v šoli z načrtnim ter zavzetim delom dosegel želeni cilj. Priporočil mu je, naj s spoštovanjem in pokorščino do predpostavljenih ter s spodobnim obnašanjem in sploh v vsem delovanju z resnično pobožnostjo in pravo ponižnostjo kakor tudi z natančnim upoštevanjem vseh predpisov, ki so bili zajeti v tiskanih uradnih navodilih, popolnoma upraviči vsa pričakovanja in se takoj izkaže vrednega, da na odrejenem službenem mestu učitelja ostane dalj časa.

O namestitvi Janeza Eppicha za začasnega učitelja v Vodicach je konzistorij 16. novembra 1853 obvestil tudi okrajnega šolskega nadzornika v Kamniku, ki je moral novega učitelja vpeljati v delo.¹¹ Kamniškega dekana Janeza Finka, ki je bil tako kot mladi vodiški učitelj kočevskega rodu,¹² so posebej opozorili na 150. paragraf Politične šolske ustave, ki je določal, da okrajni šolski nadzornik vsako spremembo in vsako novo učiteljsko namestitev naznani pristojni c.-kr. okrajni oblasti.¹³ Prav tako je moral pri c.-kr. okrajnem glavarstvu v Kamniku vložiti prošnjo za dokončanje postopka ustanovitve šole v Vodicach.

Kakor začetek pouka v zasebni župnijski šoli pred enim letom je tudi začetek pouka v redni javni šoli že na 24. nedeljo po binkoštih s prižnice v župnijski cerkvi oznanil župnik Bergant.¹⁴ Nagovoril je "starše iz cele župnije, ki so imeli za delavniško šolo sposobne otroke v starosti do 12 let, da jih naslednji petek ob 7.30 uri pošljejo k sv. maši in jih po njej privedejo k vpisu v šolo".¹⁵ Ker so po tedanjih šolskih predpisih v vseh javnih ljudskih šolah poleg redne šole ob delavnikih imeli tudi nedeljsko šolo ob nedeljah in praznikih, je župnik prvo obvestilo dopolnil še s pozivom, "naj pride za nedeljsko šolo sposobna mladina v starosti od 12. do 15. let prihodnjo nedeljo popoldan ob 13.30 v šolo."¹⁶

Nenavadno je, da je vodiški župnik začetek pouka v župnijski cerkvi oznanil 30. oktobra 1853. Začetek pouka je tako najavil že pred poslano prošnjo župnijskega in občinskega predstojništva za čimprejšnjo namestitev začasnega učitelja (8. novembra) in pred konzistorijalno odredbo o imenovanju začasnega učitelja (16. novembra). V omenjenem oznanilu pred začetkom novega šolskega leta je tako naznanil začetek pouka, ki ga pristojni nadzorni šolski organi še niso potrdili. O ustanovitvi šole in skorajšnjem začetku šolskega pouka očitno ni mogel dvomiti.

11 Prav tam; Ljubljana, 16. novembra 1853. Okrajnemu šolskemu nadzorstvu.

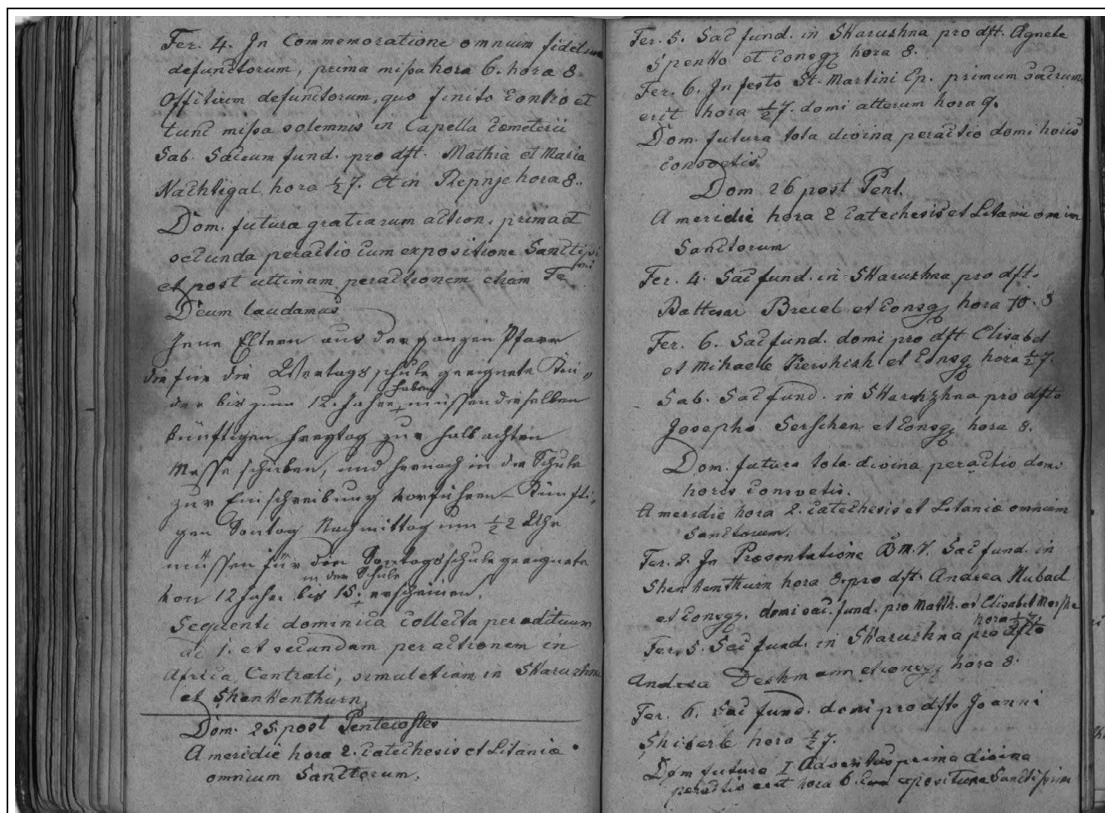
12 Catalogus cleri Dioecesi Labacensis 1853, str. 83; Janez Fink, roj. 12. 7. 1797 v Kočevju.

13 Politische Verfassung der deutschen Volks-Schulen, Wien 1840, prg. 150, str. 70.

14 24. nedelja po binkoštih leta 1853 je bila 30. oktobra. Datumi praznikov v cerkvenem koledarju se ravna po gibljivem datumu velike noči. Povzeto po: Kalender für katholische Christen auf das Jahr 1853.

15 ŠAL/ŽA Vodice, f. 10, Oznanilna knjiga (1841–1854), 24. nedelja po binkoštih 1853: »Jene Eltern aus der ganzen Pfarr die für die Werktagsschule geeignete Kinder bis zum 12. Jahre haben, müssen dieselben künftigen Freitag zur halb achten Messe schicken und hernach in der Schule zur Einschreibung vorführen.« Naslednji petek je bil po zgoraj omenjenem koledarju 4. 11. 1853.

16 Prav tam: »Künftigen Sonntag Nachmittag um ½ 2 Uhr müssen für die Sonntagsschule geeignete von 12. Jahre bis 15. in die Schule erscheinen.«

Zapisi župnika Berganta v oznanilni knjigi za leto 1853. V pretežno latinsko pisanem besedilu, ki obsega podatke za 24., 25. in 26. nedeljo po binkoštih, so v glavnem oznanjene svete maše in druge verske pobožnosti. Na sredi levega lista je nemški zapis, ki na 24. nedeljo po binkoštih (30. oktobra 1853) oznanja začetek šolskega pouka in vabi k vpisu v javno delavniško (redno) in posebej v nedeljsko šolo (NŠAL, ŠAL/ŽA Vodice, f. 10, Oznanilna knjiga 1841–1854).

Verjetno je, da s predčasnim oznanilom ni hotel zamuditi začetka šolskega leta, ki je nastopilo v prvem tednu po prazniku vseh svetih. Mogoče je, da je z omenjenim oznanilom načrtno vplival in pritiskal na vodstvo občine pri zagotavljanju virov za učiteljske prihodke in pripravo učilnice ter na ljudi, da bi bili pri odmeri stroškov za šolo bolj radodarni. V primerjavi s predhodnim letom, ko je ob istem času naznanil začetek šolskega pouka, ki ni imel javnega značaja, je zdaj poleg redne javne šole po šolskih predpisih oznanil tudi nedeljsko šolo.

Na podlagi dostopnih virov lahko o začetku šolskega leta v Vodica govori- mo šele po tem, ko je bil Janez Eppich že imenovan za začasnega učitelja.¹⁷ Ker je hkrati z imenovanjem prejel navodilo, da službo nastopi takoj, je najbolj verjetno, da se je kot organist župljanom predstavil v nedeljo, 20. novembra 1853, da je vpis v šolo potekal v ponedeljek in da je bil prvi dan pouka naslednji dan, torej v torek,

17 16. novembra 1853 je bila sreda. Povzeto po: Kalender für katholische Christen 1853.

22. novembra 1853.¹⁸ Iz vodiške šolske kronike, ki se po drugi svetovni vojni ni ohranila, so leta 1939 sicer razbrali, da je bila šola ustanovljena leta 1854, vendar za takšno trditve ni nobenih prepričljivih dokazov.¹⁹

Pridiga o šoli pred začetkom javnega pouka

Težave z zagotavljanjem nujnih pogojev za delovanje šole, tako sredstev za plačilo učitelju kot tudi za ureditev učilnice v mežnariji, po eni strani nedvomno izkazuje zelo pozna prošnja vodstva vodiške občine in župnije, saj se je šolsko leto takrat že začelo, po drugi pa se razkriva tudi iz prizadevanja vodiškega kaplana Jožefa Marešiča,²⁰ ki je nasledil kaplana Mihaela Peternela, pobudnika in organizatorja predhodne zasebne župnijske šole. Ljudi je na različne načine tudi s prižnice prepričeval o tem, kako malenkostna je njihova žrtev pri vzdrževanju učitelja in prenovi učilnice v primerjavi s koristmi, ki jih šola prinaša.

Na 21. nedeljo po binkošti (9. oktobra 1853) ali tri tedne pred oznanilom o začetku javnega pouka je imel v vodiški cerkvi pridigo, ki jo je v celoti posvetil šoli in v njej poudaril izredno pozitivno vlogo šole za nravno-verski razvoj človeka.²¹ Versko vzgojo, poglobljanje znanja o veri in skladen duševni razvoj otrok je ob učenju branja, pisanja, računanja in spoznavanja umnega gospodarjenja na področju kmetijstva in obrti postavil za glavno nalogo ljudske šole. V zagovoru koristnosti, ki jih v osebno srečo prinaša šola, je utemeljeval potrebo, da tudi v vodiški župniji ustanovijo ljudsko šolo. Če kje, potem se po njegovem globokem prepričanju splača žrtvovati predvsem pri šoli in zagotavljanju materialnih razmer za njeno delovanje. Vodiškim župljanom je napovedal lepšo prihodnost, ki si jo lahko obetajo od sadov šolskega dela.

Navedene poglede in trditve o prednostih šole dokazuje in utemeljuje tako po verski kot tudi po svetni strani. Med celotno pridigo se ukvarja s temeljnim vprašanjem, zakaj je šola potrebna? V odgovorih je mnogoterih, vendar je tako v izhodišču kot tudi v sklepu nedvoumen. Župnijska ljudska šola zanj služi v prvi vrsti poglobljanju in utrjevanju vere. Utemeljitev za trditve in odgovore na zastavljena vprašanja večkrat sklene z nasprotnimi in retoričnimi vprašanji, s kateri-

18 To se sklada tudi s spomini Jakoba Alešovca 1910, str. 37.

19 SŠM, dokumentacijska zbirka, mapa šole: OŠ Vodice, Izvleček iz šolske kronike in Kratak oris zgodovine in razvoja šole v Vodichah nad Ljubljano, 25. 7. 1939, str. 1. »Državna deška šola v Vodichah je bila ustanovljena leta 1854. Prav istega leta se je začel tudi pouk. Kdo je dal pobudo za ustanovitev šole, se ne ve. Iz šolske kronike je razvidno, da je bila to splošna želja tuk. merodajnih činiteljev.« Šolske kronike so začeli pisati po novi šolski zakonodaji sredi 70. let 19. stoletja. Od ustanovitve vodiške šole je takrat preteklo že dvajset let in več.

20 Jožef Marešič, roj. 15. 2. 1805 v Kostanjevici, kaplan v Vodichah (1853–1860) in na Šmarni gori (1860–1872).

21 Jožef Marešič, Pridiga v 21. nedeljo po binkošti. 1853. Od šol., *Zgodnja Danica* VII, 1854, št. 41, 42, str. 169–170 in 174–175.

mi poslušalce dodatno prepriča o pravilnosti in upravičenosti svojih utemeljitev. Pogosto s svojimi trditvami polemizira in k njim navede nasprotna mnenja, ki jih povzema iz ljudskih govoric in iz ust ljudi, ki vsaki spremembi načeloma nasprotujejo. Na podlagi tehtanja in vzporejanja posameznih trditev poskuša poslušalce pridobiti na svojo stran tako, da se jim približa in izkaže razumevanje za njihovo razmišljanje. Na izviren način zavrača najpogostejše predsodke, pomisleke in nasprotovanja, ki so bila takrat proti šoli med vodiškimi župljani še močno prisotna. Načrtovani učinek prepričevanja navsezadnje usmeri v prošnjo in v poziv, da je nujno treba povečati učilnico in nameniti več denarja za učiteljske prihodke. Ljudem zato priporoča, da svoje zaprisežene odbornike in župana pooblastijo, da na seznamu učiteljskih prihodkov (fasiji učiteljske, cerkovniške in orglarske službe) v Vodicach določijo nove vire za njihovo povečanje.²²

Pridiga se začne v vrtu. Vrtnar si v njem prizadeva, da vzgoji najboljša drevesa in z njih pridobi najboljše sadove.²³ Uvodne slike sklene s pojasnilom, da je velik vrt z veliko drevesi naša župnija, ki ima veliko otrok.²⁴ Zaveda se, da je treba otroke lepo obdelati, ker bodo le tako rodili dober sad. Starši že tako, pametno ali nespametno, obdelujejo svoje otroke. Z otroki se ukvarjajo tudi duhovniki, ki si prizadevajo, da bi njihove duše oblikovali po božji volji. Zanje pa to ni enostavno, ker pogosto nimajo časa, saj se morajo posvetiti tudi odraslim, obiskovati bolnike in »sveto vero ali keršanski nauk« učiti otroke. Za boljše poznavanje katoliške vere in za učinkovitejše gospodarjenje je zanj najbolj primerna šola.²⁵

Kaplan Marešič je bil trdno prepričan, da »se sveta vera ravno v šolah nar ložji v glavo in v serce nedolžnih otročičev vtisne«.²⁶ Spoznal je dobro stran šole, v kateri učitelj in katehet svoje delo dopolnjujeta. »V šoli duhovni učenik nar ložji dolgo časa verske in djanske resnice razlaga, na vse okolišine obrača, večkrat eno in ravno tisto resnico ponovi; v šoli zamore duhovni pastir otrokom zgodbe stare in nove zaveze razlagati, zamore evangelije nedelj in praznikov vsiga leta razjasniti. In zakaj? Zato, ker otroke vse šolsko leto pred seboj ima, kar pri nauku za prvo spoved ali prvo sveto obhajilo ne more storiti. Šolski učenik pa še to, kar je duhovni pastir razlagal, zopet z otroci ponavlja. Ker se tako po šolah sveta vera razlaga, mora pač vsakimu očetu in vsaki materi se v sercu želja obuditi, otroke v šolo pošiljati.«²⁷ Za tiste starše, ki jim ni mar, da bi bili otroci v veri dobro poučeni, pa je trdil, da »so hujši od nevernikov«.

Ker se v šoli uči brati, pojasni, da se tisti, ki zna brati, lahko sam prepriča, kaj je res in kaj je laž. Kdor zna brati, ta lahko tisto, »kar se je krščanskiga nauka iz glave naučil, zamore doma večkrat prebrati, in živo ponoviti vse, kar je že zdavnaj

22 Marešič 1854, str. 175.

23 Motiv vrta za primerjavo s šolo oz. skrb za rast drevesa vzporejati z vzgojo otroka je znan daleč v preteklosti. Npr.: Jan Amos Comenius, *Didactica Magna*, prvič izšla v Amstrdamu 1657.

24 Marešič 1854, str. 169.

25 Prav tam.

26 Marešič 1854, str. 170.

27 Prav tam.

slišal ali pozabil. Kteri brati zna, temu ni ob nedeljah dolg čas, mu ni treba po sosedovih hišah stikati, pivnic obiskovati, tamkaj denar zapravljati, ampak vzame zgodbe svetiga pisma, svete psalme, življenje svetnikov in druge svete bukve v svoje roke, in doma sebi in vsim domačim nedolžen kratek čas dela. Kteri se brati nauči, bodi si mlad pastirčik ali starčik, kteriga pastirska palica pričaka, vzame lahko kake bukve na pašo in ko se živina pase, lahko bukve prebira in svete pogovore z Bogom, z angeli in svetniki ima. Tudi vojšaku je v prid, če brati zna, on dostikrat ne more ne k sveti maši, ne h keršanskimu nauku; če brati zna, vzame bukve v roke, bere svete resnice, moli sveto mašo, in se tako vdeleži nar svetejši daritve ... Še za bolnike je branje potrebno. Bolnik, če ni še od bolezni omamljen, se lahko iz bukev na smert pripravlja, in če tudi sam ne zna ali ne more brati, pokliče lahko svojiga otročiča k postelji, de mu iz bukev bere. ... Kako, tolažljivo pa je, ako sin ali hči ali pastirček s solznimi očmi pred umirajočim kleči, in mu počasi iz bukev 'za bolnike' bere in dušo v večnost spremlja!«²⁸

Ker se v šoli uči pisati, razloži, da tistemu, ki zna pisati, ni treba drugih prositi in plačevati, da jim napišejo nekaj vrstic za njihove starše ali za druge ljudi. Prav tako tisti, ki zna pisati, »sam lahko svoje skrivne misli staršem in prijatlu razodene«. Prepričuje jih, da »vi imate sinove v vojaškimi stanu, reve pisati ne znajo, ne morejo v vikši službo priti, zmeraj prostaki ostanejo, in če vam hočejo svoje nadloge potožiti, morajo pisavcu plačati, in še ni po volji pisani. Kdor pisati zna, zamore sam prejemne, dolžne liste, zadnjo volitvo i.t.d. sebi in drugim napravljati, zamore pisma, katere od gosposke dobi, sam prebrati, njemu ni treba po celo uro daleč iskati človeka, kteri bi mu pisanje prebral.«²⁹

Ker se v šoli uči računati, navaja, da se »nekteri v velike pravde poda, in zakaj? Zato, ker rajtati ne zna, iz glave slabo prerajta, in misli, de mu dolžnik še ni vsiga plačal, dolžnik terdi, de je do zadnjiga vinarja plačano, in tako se pravda vžgè«.³⁰

Poudarja, da se v šoli uči tudi "priljudnost," kajti kdor se tega ne uči, je »tako zarobljen, debel v svojem obnašanji. Misli, de se, Bog ve, kako lepo vede, pa ta, kteri je omikan, ga vender za neotesaniga ima«. Prepričan je, da priljudnost naredi človeka človeku prijetnega. Poleg tega, da šola lepo vzgaja, omogoča otrokom, da se učijo tudi tega, kar v življenju potrebujejo. »In če se tudi v kmetiških rečeh do dobriga ne nauče, nauče se vender le brati, in mi imamo že grozno veliko dobrih bukev za kmeta. ... Iz tega se lahko, kteri brati zna, vsega nauči, česar kmet potrebuje.« Na ta način izpostavlja, kako je šola pomembna tako za vzgojo kot tudi za izobraževanje, saj otroke opismenjuje, s tem pa jim daje tudi možnost nadaljnega (samo)izobraževanja. Zaradi tega misel o pomenu šole sklene tako, da se skupaj s poslušalci vpraša: »Ali ni dobro, da je v vsaki fari šola.«³¹

28 Prav tam, str. 170.

29 Prav tam.

30 Prav tam.

31 Prav tam.

Odločno nasprotuje tistim, ki ustanovitvi šole ugovarjajo, češ »če bom hotel, de bo sin brati znal, ga bom pa v kako mesto poslal«. Take posvari in jim pravi: »Ko bi šola v fari bila, bi gotovo poslal fantiča v šolo, bi vidil učenik, de se tvoj deček pridno uči, de je bistriga uma, bi ti učenik svetoval ga v mesto v veči šolo poslati, in gospoda bi zredil; ko bi pa vidil, de se ne more učiti, bi ga le v domači šoli pustil, de bi se brez stroškov brati naučil, in bi ga pri kmetii obderžal, tako ga v drugo faro moraš dati, in se morde nič ne nauči.«³² Tudi predsodek, da »bodo le gostaški otroci v šolo hodili, kmetiški morajo delati« ostro zavrača in pravi: »O neusmiljena duša! Misliš, da je le za gostaške otroke šola potrebna, tvoje dete naj pa ostane neotesano, zarobljeno? Ali si gostaškim otrokam nevošljiv, in se bojiš, de bi se pri tvojim otroku kaj naučili?«³³

Prepričevalno je trdil, da dobro ve, da si župljani v srcu želijo šolo. Zaradi tega je tudi navedel, kaj je potrebno za dobro šolo. Kot prvo je treba zagotoviti prostorno šolo, da so otroci lahko mirni, da so zdravi in da lahko lepo pišejo. Opozarja, pa da »v majhni sobi veliko otrok le drenj dela, eden družiga moti in pri nar boljši volji, v miru sedeti, vender še sosed sosedu dregne in mu pisanje skazi; veliko otrok v majhni sobi skazi ves šolski zrak, skaženi zrak škoduje otrokam in učeniku, in kateri zato zboli, se mu šola prignjusi.«³⁴ Župljane je tudi pohvalil in pokazal razumevanje zanje z besedami: »Globoko ste že mogli v žep seči, de ste lepo, za učenika pripravno stanovanje napravili.«³⁵

Učilnico v mežnariji je imel za primerno, vendar je taka oznaka veljala samo za majhne župnije. Ker so jo za pouk lahko že uporabljali, se je o njej izrazil pohvalno: »Šola, hvala Bogu, že stoji!« nato pa k temu takoj dodal: »Ali naša fara je velika, upati je veliko šolarčikov skupaj spraviti, torej šolsko izbo razširiti je potreba, in če je tudi dovolj velika in zdrava za naše učence, vender od vikši gosposke ukazano šolo ovečiti. ... Toliko rajši bote šolo ovečili, ker sami spoznate, de popravilo veliko stroškov vam storilo ne bo.« Za primerjavo navede, da »naše bližnje fare šole clo na novo zidajo, kakor Brezovčani, katerih šola bo čez 2000 gld veljala, toliko rajši bote šolo ovečili, ker še v Ameriki se po vsih misjonskih krajih šole zidajo, še v Afriki so katoliške šole osnovane. Kaj le vi bi se ustrašili majhniga popravila?«³⁶

Zelo je izpostavil vlogo učitelja in odgovornost šole pri njenih vzgojnih nalogah. V izjemni občutljivosti do vzgojnih vprašanj naglaša: »Groza nas mora obiti, kadar nas dolžnost veže v družnjo otrok stopiti, zakaj bati se moramo otroka z besedo ali z obnašo pohujšati. Človek ni nikoli dosti varen pri otrocih. Otroško serce je kakor vosek: v vosek se da z majhnim trudem podoba Božja, ali pa podoba hudičeva vtisniti. Učenik dobi nedolžne otroke, voljne duše kakor vosek v svoje

32 Prav tam.

33 Prav tam.

34 Marešič 1854, str. 174.

35 Prav tam.

36 Prav tam.

roke, in jih vsaki dan štiri ure pri sebi ima. O koliko dobroga in hudiga zamore v otročje serce zasaditi!«³⁷

Dobro se zaveda, kako zelo je za župnijo pomembno, kakšen bo učitelj. Nič nenavadnega, da to vprašanje zastavi tudi župljanom in z njimi nanj tudi odgovarja. »Kakšniga učenika bi si vi tedaj volili? Kaj li ne dobroga? – Dobriga, taciga, kateri je nedolžniga svetiga obnašanja; taciga, kateri bi vašim otrokam lepe zglede dajal; taciga, kateri bi vse z Bogam ravnal; taciga, kateri bi vaše otroke milo posvaril, ko bi slišal ali vidil kaj zoper Božjo zapoved delati; taciga bi zvolili, kterimu bi lahko vso skerb zročili otroke učiti pobožno živeti, kmetijo umno obdelovati; taciga bi zvolili, kateri bi vaše otroke tako omikal, de bi bili enkrat pametni mladenci, modri možje, pridni in skerbni gospodarji, in koristni državljani.«³⁸

Jasno mu je, da se dobrega učitelja ne dobi lahko. Zato pravi, da se pa »dober učenik dobi, ga mora dobra služba čakati, sicer se le zbirka dobi, dobi učenik, kteriga že nikjer nočejo.«³⁹ Opozori jih, da bo treba za učitelja zbrati več prihodkov, kot so jih v preteklosti namenjali cerkovniku in orglarju. Zanj je normalno, da se učitelja za več in bolj odgovorne naloge in obveznosti boljše plača. Zaradi tega jim pojasni: »Res veliko ste že zdaj cerkovniku in orglarju dajali, kateri vam ni otrok učil, in še ta se lahko pritoži, de je služba pičila. Zdaj dobi cerkovnik in orglar še to dolžnost, učen prebrisan mož biti, učenik biti vaših otrok, dobi še dolžnost vaše otroke štiri ure vsak dan učiti.« Da je bolj prepričevalen, se z njimi vpraša: »Ne zasluži tisti, kateri bi vaše otroke štiri ure na dan učil, se ž njimi trudil, še nekoliko plačila za učenje vaših otrok?« Ker niti malo ne dvomi, da je treba učitelja za odgovorno delo dobro plačati, jih vpraša: »Ali bi vi hotli, de bi en sam vam vsim, kar šolo zadene, zastonj služil? Zastonj vaše otroke brati, pisati in rajtati učil? Zastonj za vaše otroke skerbel, zastonj jim pot k časni in večni sreči nadeloval? Tega pač ne bote terjali, saj še pri nevernikih učenik živež dobiva. ... Jest pravim, kateri šoli služi, naj tudi od šole živi.«⁴⁰

Ker je vedel za ugovor proti povečanju prihodkov za učitelja, se pred njimi sprašuje: »Zakaj je dozdej cerkovnik lahko živel?« Na različne načine, tudi s proti vprašanji, jih prepričuje: »Naj lahko ali težko živi, za učenje, za trud v šoli zasluži učenik še nekaj priboljška. In pa živi se mnogotero, tudi berač živi. Ali bi pa vi hotli, de bi učenik vaših otrok na polji delal, kakor mora zdaj cerkovnik, ako hoče živeti? Ali bi vi pripustili, de bi vaših otrok učenik zdaj tega zdaj uniga mogel po hišah prositi?«⁴¹ Tudi na njihovo župnijsko zavest in ponos ne pozabi potrkat. Opomni jih na sramoto, ki bi je bila župnija deležna, če bi ne mogla za učitelja zbrati dostojnih prihodkov, in jih spomni, da svoj sloves prav z večjo finančno podporo bodočemu učitelju najbolj smotrno potrdijo. Zato jim reče: »Ali bi ne

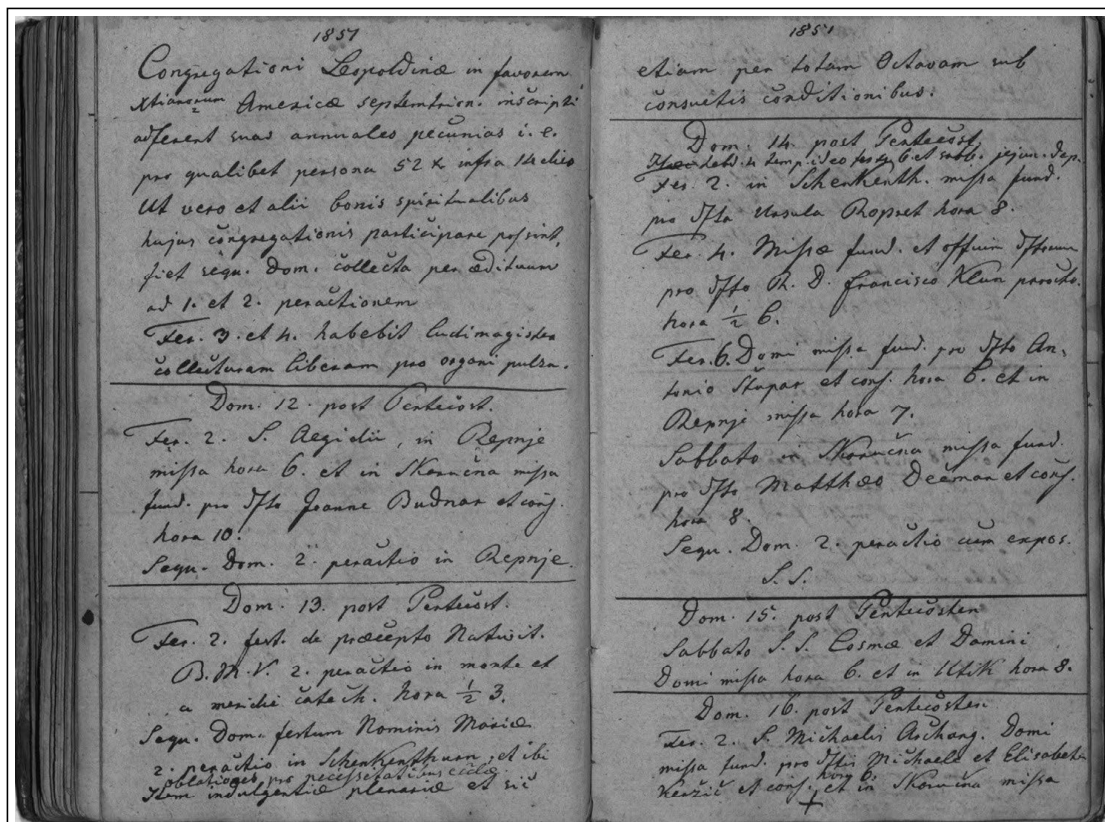
37 Prav tam.

38 Prav tam.

39 Prav tam.

40 Prav tam.

41 Prav tam.

Latinski vpisi v oznanilno knjigo za obdobje od 11. do 16. nedelje po binkošnih leta 1851. Pred 12. nedeljo po binkošnih, levo zgoraj, je naznanilo, da bo ludimagister 3. in 4. dan v tednu pobiral prostovoljno biro za orglanje (Fer. 3. et 4. habebit ludimagister collecturam liberam pro organi pulsu). Ime ludimagister se v latinskih besedilih uporabi, ko cerkovnik (aeditus) nastopa tudi v vlogi orglarja (NŠAL, ŠAL/ŽA Vodice, f. 10, Oznanilna knjiga 1841–1854).

bila vsa fara osramotena? Pa naša fara bi to pripustila? Naša fara, ktera tako slovi, slovi, de ste za dobro uneti, de se ne ustrašite nobenih težav, kadar je treba kaj dobriga doseči. Zdaj je priložnost se skazati!«

Ker so očitno že prej potekali pogovori o povečanju učiteljskih prihodkov in župljani v večje izdatke za učitelja niso privolili, jih ob koncu pridige po vsem povedanem še enkrat prosi in jim priporoči: »Zatorej dajte svojim priseženim možem, svojim odbornikom, svojimu županu, svojimu gospodu očetu oblast, to poterditi in privoliti, kar se od vas terja.«⁴² Nedvomno je bilo prizadevanje, da bi župljani privolili v povečanje prihodkov za učitelja, glavni cilj in namen pridige. Majhni učiteljski prihodki se tudi na ta način izkazujejo kot glavni problem na poti k ustanovitvi šole. Kaplan Marešič je pri tem poudaril, da je problem rešljiv, kajti potrebno je »le malo še k starim prihodkam pridjati, in zaslužek za učenika imamo!«

42 Prav tam.

Kaplan se je strinjal z ugovori o slabih letinah, težkih časih in velikih davkih, vendar je bil tudi prepričan: »Ali Bog nam bo pomagal vse voljno nositi, Bog bo rodovitnost zemlje podelil, mirno in veselo bomo živeli. Vi bote poslušali svoje otroke iz lepih bukev brati, vidili jih bote svete pesmi, molitve prepisovati, vaše prihodke in stroške zaznamovati. Veliko veselje bote imeli; godilo se vam bo kakor tistim, kateri so pri zidanji cerkve nejevoljni bili, ko je pa cerkev zdelana, so je zmeraj bolj veseli.« Nazadnje jih skoraj moleduje, jih goreče prosi, jim hoče obenem zaupati in se zanaša na njihovo razumevanje. Z rahlo skepso, pa vendar v prepričanju, da mu bodo sledili, sklene: »Kaj ne, da bote sklenili Bogu v čast, kar bo vašim otrokam veliko koristilo? Kaj ne, da bote tako sklenili, da bo naša fara še bolj slovela, in škit vere se v naši fari še bolj uterdil. Oh! Oblecite Božje orožje,⁴³ da bote zmogli obstati pred zalezovanjem hudičevim. Amen.«⁴⁴

Kakor drugi sočasni viri tudi pridiga jasno odstira obe največji težavi, ki sta v Vodicach tako prej kot tudi takrat najbolj zavirali ustanovitev redne javne šole. Ob premajhni učilnici ni bilo dovolj prihodkov za učitelja. Čeprav občini in župniji za začetek pouka ni bilo treba zbrati denarja za pokritje vseh stroškov delovanja šole na novo, saj so večji del prihodkov za učiteljsko službo že plačevali za cerkovenika in je manjša učilnica že obstajala, so bile kljub temu še vedno velike težave, da bi ljudi prepričali, naj za osnovno izobraževanje v domači župniji žrtvujejo več. V državnih šolskih predpisih so bili sicer določeni minimalni pogoji za delovanje šole, ni pa bilo zagotovljenih državnih finančnih virov, iz katerih bi plačevali učitelje ali zidali šolske stavbe. Vse stroške ustanovitve šole je moralo nositi krajevno prebivalstvo: občina oz. župnija. Cerkev je po tedanji šolski zakonodaji do leta 1869 skrbela za pouk in nadzor učiteljev, prav tako pa so kateheti v šoli poučevali verouk, ki je bil temelj nravno-verske vzgoje.⁴⁵ Pridiga kaplana Marešiča nedvoumno dokazuje, da je Cerkev zavzeto podpirala ustanovitev šole v Vodicach tudi iz verskega vidika. Vse prepričevanje je bilo usmerjeno v to, da bodo župljani svoje strinjanje z navedenimi razlogi izrazili s privolitvijo v povečanje učiteljskih prihodkov oz. v plačevanje večjih izdatkov za vzdrževanje učitelja.

Prihodki vodiške občine, ki je po letu 1850 začela šele dobro delovati, so bili predvsem zemljiški davki. Ker drugih finančnih virov ni bilo, je tudi država pogosto upoštevala razloge za prelaganje občinskih obveznosti na poznejši čas. Ljudi ni bilo lahko pripraviti do tega, da bi namenjali dodatna sredstva in jih prostovoljno žrtvovali za nekaj, za kar še niso bili dovolj dojemljivi in jih je bilo po večini treba še prepričati, četudi tako po mnenju kaplana Marešiča kakor nadzornih šolskih organov ta sredstva niso bila prav visoka. Pridiga je nedvoumno vplivala na ljudi. Zagotovo je bilo po pridigi več naklonjenosti prebivalstva do

43 Molite.

44 Marešič 1854, str. 174.

45 Politična ustava nemških ljudskih šol: Politische Verfassung der deutschen Volks-Schulen (1805–1869). Z dopolnitvami in spremembami je bilo natisnjenih 9 izdaj, izšla pa sta tudi dva ponatisa zadnje izdaje.

šole in odločenosti, da je v župniji treba urediti razmere za delovanje šole. Ker se je bližal začetek šolskega leta, je bilo pomembno, da se težave, ki so preprečevale ustanovitev šole, hitro in uspešno rešijo. Pridiga je morala vzbuditi upanje, da bodo župljani pripravljene prispevati zadostna sredstva za povečanje učilnice in učiteljskih prihodkov. Po pridigi so bile očitno dane obljube, saj so še pravočasno oznanili začetek pouka za vse šoloobvezne otroke z novim šolskim letom 1853/1854, občinsko in župnijsko vodstvo pa je zato lahko zaprosilo za namestitev učitelja. Šolski pouk se je tako brez večje zamude še istega leta lahko začel.

Iz mežnarije v šolmaštrijo

Za začetek pouka je bil pripravljen prostor v mežnariji. Stavba ni bila stara, le učilnica je bila po mnenju škofijskega konzistorija očitno premajhna. Župnik Arko je stavbo s pomočjo župljanov postavil leta 1836 na mestu stare mežnarije.⁴⁶ V novi mežnariji je do svoje smrti živel cerkovnik Jakob Plevel, ki je bil tudi orglar v župnijski cerkvi. V latinskih besedilih ga zato omenjajo tudi *ludimagister*,⁴⁷ čeprav je jasno, to izpričuje tudi pridiga, da ni učil. Po njegovi smrti leta 1853 je bilo njegovo stanovanje namenjeno za bodočega učitelja, ki je imel sistemizirano trojno službo učitelja, organista in cerkovnika. Po prihodu učitelja in ustanovitvi šole so mežnarijo po učitelju *šolmastru* začeli postopoma imenovati *šolmaštrijo*, šola pa je bilo tudi drugo ime za učilnico. Ker velikost učilnice ni ustrezala šolskim predpisom, je nadzorna šolska oblast pred načrtovanim začetkom pouka večkrat zahtevala, da se jo razširi tudi v sosednji prostor. V primerjavi s kajžarskimi in kmečkimi hišami je bila šolmaštrija velika stavba.⁴⁸

Pričakovanja škofijskega konzistorija o ureditvi šolskih razmer se v Vodicaх pred začetkom pouka niso uresničila. Materialni pogoji za ustanovitev šole, ki jih je konzistorij postavil predvsem v zvezi z velikostjo učilnice in višino učiteljskih prihodkov, niso bili izpolnjeni v polni meri. Državno namestništvo v Ljubljani, ki je bilo pristojno, da s podrejenimi državnimi organi na okrajni in krajevni ravni vpliva na občino pri izvrševanju njenih nalog do šole, je vodiški občini pri izpolnjevanju zahtevanih pogojev pred začetkom pouka precej popustilo. Ugodilo je prošnji občine za prestavitev načrtovane razširitve učilnice za več let na boljše čase, ker je bilo naknadno ugotovljeno, da je bila tedanja učilnica pri razdeljenem pouku za sprejem šolarjev dovolj velika, da je tedanje slabo finančno stanje občine začasno in se je pričakovalo, da se kmalu izboljša.⁴⁹ Za prihodke združene

46 AS 14, Gubernij v Ljubljani, reg. VIII, f. 55, 1835 36 – 247; Preteklost šole in druge zanimivosti v Vodicaх, nepaginirano.

47 ŠAL/ŽA Vodice, f. 10, Oznanilna knjiga 1841–1854. 13. nedelja po binškoštih 1846 in 1849 ter 11 nedelja po binškoštih 1851 »... habebit ludimagister collecturam liberam pro organi pulsu.«

48 Alešovec 1910, str. 31. »Trikokrat tako velika je kakor naša hiša.«

49 ŠAL, šolstvo, f. 35, šola v Vodicaх; Ljubljana, 9. aprila 1854. Državno namestništvo konzistoriju.

učiteljske, cerkovniške in orglarske službe je bilo po fasiji z dne 20. maja 1953 ugotovljeno, da je bilo za to službo zagotovljenih 200 gld in 28 $\frac{3}{4}$ kr čistih prihodkov letno, vendar pa škofijski konzistorij s fasijo do obvestila državnega namestništva z dne 9. aprila 1854 še ni bil seznanjen.

Veliko odgovornost učitelja za vzgojo otrok v šoli je v pridigi izpostavil že kaplan Marešič. Pričakovanja med ljudmi so bila velika, med otroki pa so se o učiteljih širile tudi zlobne pripovedi. Učitelj jim je bil predstavljen kot nekdo, ki ima vedno pri sebi palico in z njo kaznuje otroke za vsako malenkost.⁵⁰ Že prvi dan pouka je učitelj med predstavitvijo pokazal nanjo in jim zagrozil, da jo bo uporabil, ko bo treba.⁵¹ Za večino župljanov pa sploh ni bilo pomembno, kakšen bo učitelj v šoli, ampak kako bo orgljal v cerkvi. Prvo nedeljo po njegovem prihodu so hiteli k nedeljski maši, da bi ga slišali na orglah. Ker ni bil tako uspešen, kot je bil stari Jakob Plevel, so menili, da »se bo že še naučil, saj je še mlad«.⁵²

Na novo ustanovljena šola v Vodichah je bila kakor večina takratnih župnijskih šol na Kranjskem enorazrednica. Na šoli je bil en učitelj, ki je imel za poučevanje na razpolago eno učilnico. K pouku so po veljavnih šolskih predpisih prihajali za šolo sposobni otroci v starosti od 6 do 12 let. Poleg učitelja je v šolo ob določenih dnevih prihajal tudi katehet, ki je poučeval verouk. Od števila otrok, njihove starosti in znanja je bilo odvisno, kako so na šoli organizirali pouk. Tako za poldneven kot tudi celodnevni pouk v eni ali v dveh skupinah je veljal posebej predpisan urnik, po katerem so se morali natančno ravnati.⁵³

Ker v vodiški župniji večjega zanimanja za »šolo pri fari« navkljub splošni šolski obveznosti, kaplanovi pridigi in župnikovemu obvestilu o začetku šole ni bilo, je pouk po vpisu v prvo šolsko leto po ustanovitvi šole potekal celodnevno v eni skupini. Staršev šoloobveznih otrok takrat nihče ni pretirano silil, da mora njihov otrok obiskovati šolo. Šele po nekaj letih so duhovniki v cerkvi ob napovedi začetka šolskega leta staršem priporočali, nato pa so jih začeli tudi opozarjati, naj otroke bolj redno pošiljajo v šolo.⁵⁴ Tisti otroci, ki so jih starši pošiljali v šolo, so bili pri pouku dopoldne dve uri, po opoldanskem premoru za kosilo pa popoldne še nadaljnji dve uri.⁵⁵

Kakor so se učenci med seboj razlikovali po starosti, so bile med njimi velike razlike tudi v znanju. Že pri vpisu, kamor so praznično oblečeni prišli skupaj s svojimi starši, je župnik vsakega izmed njih vprašal, kaj že zna.⁵⁶ Večji del učen-

50 Alešovec 1910, str. 32.

51 Določbo, da »telesno pokorilo v šoli nikjer in nikdar ne sme priti«, je uvedel šele Šolski in učni red leta 1870. Postave in ukazi za kranjsko ljudsko šolstvo, Ljubljana 1876, str. 56. O strahovanju v šoli, prg. 24.

52 Alešovec 1910, str. 36.

53 Politische Verfassung der deutschen Volks-Schulen für die k. k. österreichischen Provinzen VIII, Wien 1840, priloge A–D.

54 ŠAL/ŽA Vodice, f. 10, Oznanilne knjige, inv. št. 79/1–9 (1841–1870).

55 Alešovec 1910, str. 54.

56 Prav tam, str. 38.

cev je ob začetku pouka znal katero od otroških molitvic, nekateri so poznali kakšno številko, drugi katero od črk. Le redki so bili taki, ki bi že znali brati ali malo pisati. Ob upoštevanju navedenih razlik je učitelj laže in ustrezneje začrtal svoje delo in naloge v šoli.

Novo šolsko leto se je začelo s sveto mašo in vpisom za šolo sposobnih otrok k pouku. Po objavi začetka pouka je župnik Bergant vodil prvo vpisovanje otrok v redno javno šolo.⁵⁷ Učitelj je prvi dan pouka v učilnici razvrstil otroke po spolu in velikosti v klopi na levo in desno. Iz šole so odhajali v parih, ravno tako so hodili v cerkev, kadar so imeli šolsko mašo.⁵⁸ Ker je bil pouk celodnevni, so šolarji iz bolj oddaljenih krajev za popoldanski pouk ostali čez opoldanski premor v šoli in ob njej.⁵⁹

Pouk so vedno začeli in končali z molitvijo. Stojе in glasno so molili Očenaš in Češčeno Marijo.⁶⁰ Sledilo je vpisovanje prisotnih učencev v katalog. Prve dni je bilo učencev največ, potem so nekateri že začeli izostajati.⁶¹ Pri pouku so najprej spoznavali črke. Kot začetni in temeljni učbenik so uporabljali »brateltot« ali Abecednik, ki ga je za vsakega učenca za nekaj krajcarjev priskrbel učitelj. Poleg branja, pisanja in računanja so tudi peli. Na pamet so se naučili cesarsko pesem. Višek znanja je bila nemščina. Kar se je kdo v nemščini naučil na pamet, tega navadno ni razumel.⁶² Kdor je znal dobro brati, pisati, računati in sploh, če se je naučil še kaj po nemško, je osvojil vse znanje, kar ga je učencem med 6. in 12. letom starosti lahko dala vodiška šola.⁶³ Kdor je želel za prehod na gimnazijo in s tem do višje izobrazbe in do boljših poklicev dobiti več znanja, je moral v mesto, kjer so bile bolj zahtevne večrazredne trivialne in predvsem glavne šole.

Kot katehet je verouk v šoli poučeval vodiški kaplan Marešič. Ko je ob določenih dnevih prišel v šolo namesto učitelja, je bila šola za otroke bolj domača. Krščanski nauk je vsak otrok vsaj kolikor toliko znal, predvsem pa je bilo v vodiški šoli najbolj očitno, da je kaplan v nasprotju s kočevarskim učiteljem govoril tako, da so ga vsi razumeli.⁶⁴ Učitelj Eppich je slabo govoril slovensko. Njegovo govorjenje je bilo učencem *špasno*. Vsaka druga beseda je bila nemška. Njegov jezik je bil tak, kot so ga govorili tisti, ki so prišli od vojakov.⁶⁵ Če je še pred 1848 v kranjskih šolah veljalo, da je najboljši učitelj tisti, ki je otroke največ naučil nemško, se je v obdobju po ustanovitvi šole v Vodicaх že začel uveljavljati nov duh, ki ga je prinesel vladni odlok iz revolucionarnega leta 1848 o uporabi maternega učnega

57 Prav tam, str. 37. Po več desetih letih po spominu piše, da je bilo vpisovanje prvi dan po prvem igranju učitelja na orgle pri nedeljski sv. maši.

58 Prav tam, str. 39–41.

59 Prav tam, str. 54, 56.

60 Prav tam, str. 41, 48.

61 Prav tam, str. 47.

62 Prav tam, str. 64.

63 Prav tam, str. 70.

64 Prav tam, str. 41.

65 Prav tam, str. 48.

jezika učencev v ljudski šoli.⁶⁶ Kljub novim pogledom je bilo učenje nemščine v številnih krajih na Slovenskem še dolgo eden od bolj pomembnih ciljev pouka v ljudskih šolah.

Med največjimi dogodki v vsaki šoli pred spremembo temeljne šolske zakonodaje leta 1869 je bila *javna skušnja*, na kateri so učenci pred starši, krajevnimi in okrajni veljaki ter šolskimi nadzorniki na koncu šolskega leta pokazali, kaj so se med šolskim letom naučili. Visoki gostje so bili večinoma duhovniki: od vodiškega kaplana in župnika do sosednjih župnikov pa vse do kamniškega dekana, ki je bil obenem tudi okrajni šolski nadzornik.⁶⁷ Javna skušnja pa ni bila posebna samo za učence, ampak tudi za učitelja, ki je moral pred zbranimi starši in gosti pokazati, kaj je otroke med letom naučil. Javna skušnja je bila svečan dogodek, h kateremu je sodila tudi svečana obleka. Otroci se se posedli po šolskih klopeh, njihovi starši pa so stali ob steni. Najbolj uspešni so prejeli darila, v zlato vezane verske knjige in denarne nagrade, vpisali pa so jih tudi v zlato knjigo.⁶⁸

Izkazano znanje učencev na prvi javni skušnji ob koncu prvega šolskega leta je bilo zelo pozitivno. Dopisnik Novic iz Vodice, ki je največ zaslug za »preroditev«⁶⁹ prej zasebne župnijske v javno ljudsko šolo pripisal župniku Bergantu, je bil navdušen že ob ugotovitvi, da šola deluje šele eno leto, pa se tako lepo razvija.⁶⁹ Kipel je od zadovoljstva, ko je poslušal, kako in kaj vse so se učenci in učenke med letom naučili. Pohvalil je metodični pristop kateheta Marešiča, saj so otroci »kerščanski nauk, zgodbe sv. pisma in sv. evangeli tako mično in brihtno razlagali«. Ob posredovanju verskih resnic si je katehet pridobil veliko naklonjenost z navezovanjem otrok k skrbi za sadjerejo. Prav tako je bil uspešen tudi učitelj, kajti »tudi brali so tako gladko in računili iz glave in na tabli tako urno, da so vsi poslušavci prav zadovoljni bili, ki so tudi lepopisje z veseljem ogledovali«.

Učiteljska fasija

Po obljubi vodiške občine in župnije, da bodo učitelju ustrezno povečali dohodke, ki jih je pred njim prejemal cerkovník in organist Plevel, pa učiteljski prihodki v Vodichah tudi po začetku pouka niso bili urejeni v skladu z veljavnimi šolskimi predpisi. Občina je 6. novembra 1853 sprejela sklep o določitvi učiteljske bire v višini 106 gld in 42 kr in razdelitvi bremen med posestnike po velikosti njihove posesti in oddaljenosti od župnijskega središča, kjer je bila šola.⁷⁰ Občina je z navedenim sklepom v zadnjem trenutku potrdila potrebna sredstva za nastavitev

66 Maßregeln zur Verbesserung des Volksschulen-Unterrichtes, z dne 2. septembra 1848. *Politische Gesetze und Verordnungen 1848*, št. 110, str. 281.

67 Catalogus cleri dioecesis Labacensis 1855, str. 30–31. Vodiški kaplan Jožef Marešič, župnik Valentin Bergant, dekan in okrajni šolski nadzornik v Kamniku Janez Fink.

68 Alešovec 1910, str. 63–67.

69 Vodičan, Iz Vodice na Gorenjskem, *Novice kmetijskih, obrtnijskih in narodskih reči*, XII, 1854, št. 73, str. 292.

70 ŠAL, šolstvo, f. 35, šola v Vodichah; Vodice, 26. januarja 1854. Fasija učiteljskih prihodkov.

učitelja in začetek pouka, pa četudi učiteljska fasija še ni bila dokončno sestavljena ne potrjena pri višji politični in šolski oblasti. Za šolsko oblast je bilo 200 goldinarjev najnižja še sprejemljiva višina prihodkov za vodiškega učitelja. Na ta znesek je domača občina vezala vse načrtovane dajatve pri sestavljanju učiteljske fasije, ki so jo 26. januarja 1854 v Vodicach s podpisi potrdili župnik Bergant, dekan in okrajni šolski nadzornik Fink, župan Janez Šporn in občinski svetovalci ter odborniki.⁷¹ Državno knjigovodstvo je fasijo 25. marca 1854 pregledalo in ocenilo, da je knjigovodsko pravilno sestavljena.⁷² Pred dokončno potrditvijo je državno namestništvo v Ljubljani prepis knjigovodsko pravilno sestavljene fasije skupaj s prošnjo za dokončno zasedbo službenega mesta 9. aprila 1854 posredovalo še v pregled škofijskemu konzistoriju.⁷³ Konzistorij, ki je pred tem na prošnjo občinskega in župnijskega predstojništva in ob pozitivnem mnenju okrajnega šolskega nadzorstva že odredil učitelja Eppicha v Vodice, se je šele z omenjenim dopisom državnega namestništva seznanil s prestavitvijo izvršitvenega roka načrtovane razširitve učilnice na poznejši čas, prav tako pa tudi o dogovoru in potrditvi fasije učiteljskih dohodkov.

Fasija učiteljskih prihodkov v Vodicach 1854

Izkaz donosa prihodkov učitelja, orglarja in cerkovnika pri župnijski cerkvi sv. Marjete v Vodicach.⁷⁴

		gld	kr
23 celih kmetij v Vodicach (po 12 maseljcev prosa)	17 mernikov 4 maseljcev prosa		
87 celih kmetij iz drugih krajev župnije (po 6 maseljcev prosa)	32 mernikov 10 maseljcev prosa		
110 celih kmetij – 49 mernikov 14 maseljcev prosa	1 mernik po 40 kr (katastrska cena)	33	15
110 kmetij – denar od sira	po 3 kr	5	30
87 kmetij – po 5 premen prediva (435 premen)	po 1 kr	7	15
23 kmetij v Vodicach – po 1 klobaso	po 3 kr	1	9
23 kmetij v Vodicach – po 1 hlebec kruha	po 10 kr	3	50
1 zelnik	letna renta	2	/
Seno s pokopališča 4 funte	po 30 kr	2	/
Župnijska cerkev	za cerkovniško službo	4	/
Župnijska cerkev	za orglarsko službo	4	15
Ustanovne maše	/	3	46
Kapulacijska štola	po 10-letnem povprečju	4	/
Pogrebna štola	/	13	14
Krsti	/	5	50

71 Prav tam. Obravnavana učiteljska fasija je očiten prepis originala.

72 Prav tam, Ljubljana, 25. marca 1854.

73 Prav tam, Ljubljana, 9. aprila 1854.

74 Prav tam, Vodice, 26. januarja 1854, prepis učiteljske fasije: »Ertragniss-Ausweis über die Einkünfte des Schullehrers, Organisten und Messner zugleich bei der Pfarrkirche der h. Margareth zu Vodiz.«

Vpeljava sedmine	/	1	20
Podružnična cerkev Repnje	/	/	34
Podružnična cerkev Utik in Šinkov Turn	po 17 kr	/	34
Podružnična cerkev Skaručna in Šmarna gora	po 40 kr	1	20
Dve ekskurziji na Skaručno za orglarja	/	2	40
Sedem ekskurzij na Šmarno goro za orglarja	/	9	20
Skupaj		105	52
Namensko obljubljeni bira	knjigovodsko odmerjen		
62 mernikov 7 maseljcev pšenice	znesek po katastrski ceni	75	26 2/4
Razširjeni dopolnilni znesek		30	47
Skupaj		106	13 2/4
Po občinskem sklepu z dne 6. novembra 1853	za biro		
18 celih kmetij v Vodicach	po 1 gld 18 kr	23	24
7 polovičnih kmetij v Vodicach	po 39 kr	4	33
13 tretjinskih kmetij v Vodicach	po 26 kr	5	38
8 četrtninskih kmetij v Vodicach	po 19 kr 2 d	2	36
Skupaj		36	11
20 celih kmetij v Bukovici, Repnjah, Utiku in Dobruši	po 52 kr	17	20
31 pol. kmetij v Bukovici, Repnjah, Utiku in Dobruši	po 26 kr	13	26
3 tretj. kmetije v Bukovci, Repnjah, Utiku in Dobruši	po 17 kr 1 d	/	51 1d
18 četrtn. kmetij v Bukovci, Repnjah, Utiku in Dobruši	po 13 kr	3	54
Skupaj		35	31 3/4
18 celih kmetij v Skaručni in Šinkovem turnu	po 39 kr	11	42
48 polovičnih kmetij v Skaručni in Šinkovem turnu	po 19 kr 2 d	15	36
7 tretjinskih kmetij v Skaručni in Šinkovem turnu	po 13 kr	1	31
38 četrtninskih kmetij v Skaručni in Šinkovem turnu	po 9 kr 3 d	6	10 2d
Skupaj		34	59 2d
Bira skupaj		106	42
Celotni prihodki		212	34 1d
Stroški pobiranja bira		12	5 2d
Čisti prihodek učitelja, orglarja in cerkovnika		200	28 3d

Vodice, 26. januarja 1854

Valentin Bergant, l. r., župnik
 Janez Fink, l. r., okrajni šolski nadzornik
 Janez Šporn, l. r., župan
 Matevž Šporn, l. r., občinski svetovalec (Mateush Sporn l. r. svetovavc)
 x Matija Jež, občinski svetovalec
 Gašper Podgoršek in tudi najstarejši občinski svetovalec
 Matevž Šporn, l. r.

Odborniki:

x Pavel Požar	x Simon Zupan
x Andrej Podgoršek	x Matevž Kosmač
x Jožef Bergant	x Jakob Kopač
x Jernej Gubanc	x Lovro Kosec
x Aleksander Keršič	x Valentin Hubad
x Blaž Stare	x Jožef Zor
x Martin Raher	x Valentin Bergant
x Janez Pušavec	x Simon Zupan
x Andrej Šušteršič	x Nikolaj Kadivec

x (nezmožni pisanja) po meni Janezu Špornu zaprošenemu podpisovalcu
 Preračunano na čisti prihodek 200 goldinarjev 28 $\frac{3}{4}$ krajcarjev v kovanem denarju.

Državno knjigovodstvo, Ljubljana 25. marca 1854

Konzistorij je v odgovoru na prejeto fasijo učiteljske, orglarske in cerkovniške službe v Vodicach državnemu namestništvu najprej naznanil, da s fasijo ni zadovoljen, da pa je bil na podlagi predhodnega poročila cerkvenega in občinskega predstojništva v Vodicach z dne 16. novembra 1853 v tamkajšnjo šolo kot začasni učitelj poslan obetajoč učiteljski kandidat Janez Eppich, ki je z zelo dobrim uspehom končal tečaj za učiteljske pripravnike za ljudske in nižje realne šole v Ljubljani.⁷⁵ Konzistorij je učitelja v Vodice poslal v trdnem pričakovanju, da je z dano obljubo zadeva tako v zvezi s povečanjem učiteljske plače kot tudi z razširitvijo učilnice sprejeta in urejena.

Konzistorij je iz prejete fasije učiteljskih prihodkov razbral, da je čisti prihodek trikratne službe ob upoštevanju bremen, ki so vezani na takšno službo tudi povsod drugod, močno pod 200 gld. Prezrto je bilo dejstvo, da je bilo treba po 170. paragrafu Politične šolske ustave od bruto prihodka odvzeti med 50 in 60 gld stroškov za vzdrževanje cerkovniškega pomočnika in 12 gld za čiščenje učilnice. Nepravilno je bilo, da so bila v bruto prihodek všteta nezakonita darila, kot so štolnina pri krstih, vpeljava sedmine in bira s klobaso ter kruhom. Prav tako v učiteljske prihodke ne bi smeli vračunati takih malenkosti, kot je bila košnja na

75 Prav tam; Ljubljana, 16. maja 1854.

pokopališču. Honorarji za potovanje na romarsko pot na Skaručno in Šmarno goro so po mnenju konzistorija komaj pokrili plačilo stroškov za dolgo in težavno pot ter opravljeno cerkveno službo. Že sama pot na Šmarno goro je po oceni konzistorija trajala 3 ure.⁷⁶

Konzistorij je bil tudi prepričan, da je vodiška občina s preračunanjem pšenične bire na takrat veljavno ceno kljub večjemu dodatnemu znesku 30 gld in 47 kr zasledovala predvsem svoje koristi, kar je bilo v očitno škodo učitelja, organista in cerkovnika.⁷⁷ Zanj bi bilo veliko bolje, če bi mu pustili 62 mernikov 7 maseljcev pšenice, ki jo je prejšnji cerkovnik in organist prejel v naravi, po ceni 1 gld 30–40 kr za mernik in dopolnilni znesek sploh ne bi bil potreben. Po drugi strani občinsko predstojništvo v Vodicach prosene bire 49 mernikov in 14 maseljcev ni odkupovalo v denarju, saj bi občina pri takratni zelo visoki ceni lahko spet nekaj pridobila in bi bilo za učitelja še slabše.

Na podlagi podrobne analize prejete fasije je bilo konzistoriju jasno, da so v vodiškem občinskem in župnijskem predstojništvu mislili predvsem na to, kako bi po smrti starega cerkovnika in organista njegovemu nasledniku, ki je moral poleg obeh prejšnjih opravljati še učiteljsko službo, kar se da skrčili vse dotedanje dajatve in davščine.⁷⁸ Po mnenju konzistorija je bilo tako ravnanje tudi v očitnem nasprotju z ministrskim odlokom z dne 20. februarja 1853 in odlokom državnega namestništva z dne 9. marca 1853, ki je za taka šolska službena mesta določil najmanj 250 gld letnih prihodkov.

Ob vseh težavah pri določanju višine prihodkov učiteljske službe je novi učitelj tako, kot je bila pred njim dolga leta stara navada pri cerkovnikih in organistih, moral dogovorjene dajatve, med katerimi je bila najpomembnejša bira, v naravi ali v denarju pobirati neposredno pri ljudeh. Na podoben način sta biro pobirala tudi kaplan in župnik. Pobiranje bire za učitelja je župnik prvič oznanil na prvo predpostno nedeljo leta 1854.⁷⁹ Pri nedeljski sveti maši v župnijski cerkvi je pobiranje ljudem napovedal z besedami: »Gospod učitelj bo prihodnji teden v sredo in četrtek pobiral biro v denarju po vsej župniji. Začel bo na Bukovici. Župljanom se priporoča, da ne dajo samo tega, k čemur so se po odbornikih zavezali, ampak da darujejo še kaj zraven. Tudi kajzarji niso izvzeti, tudi oni naj prispevajo glede na njihove premoženjske razmere.«⁸⁰

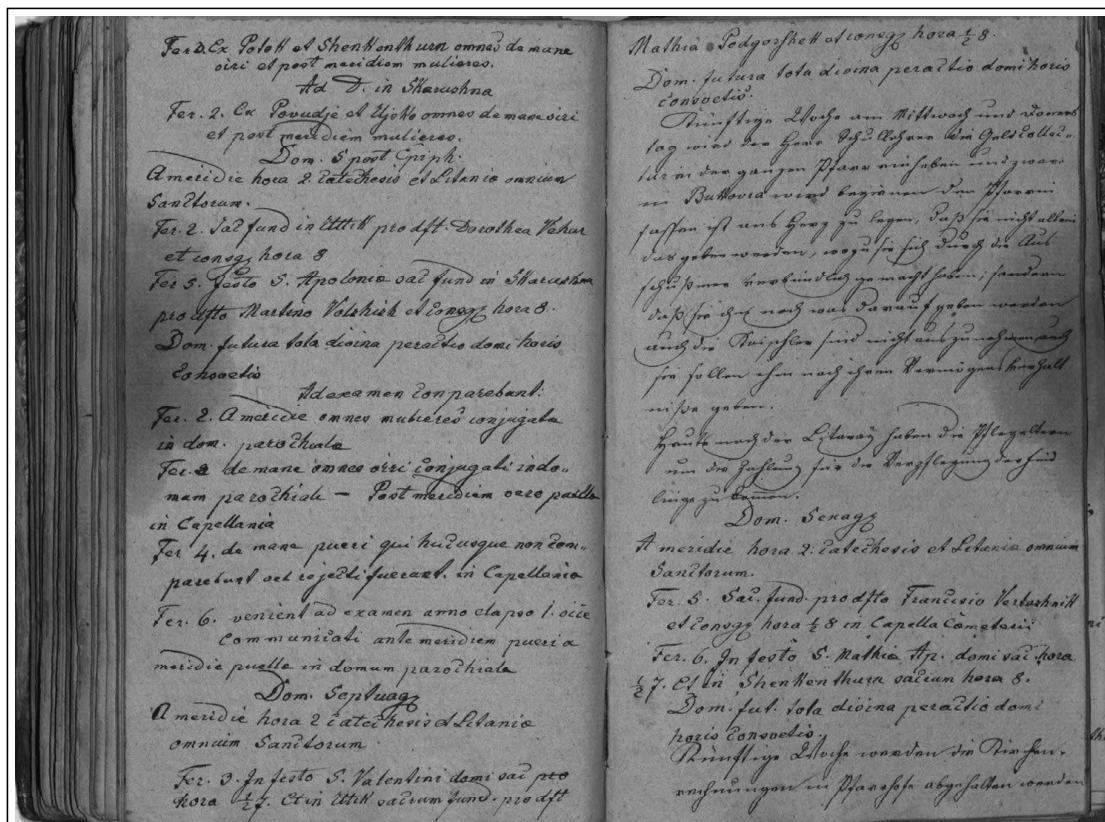
76 Prav tam.

77 Prav tam.

78 Prav tam.

79 V viru se vedno uporablja latinski termin »Dominica Septuagesima«, ki po starem (predkoncilskem) cerkvenem koledarju označuje obdobje sedemdesetih dni ali devet nedelj pred veliko nočjo. Septuagesima je prva predpostna oz. predpepelnična nedelja.

80 ŠAL/ŽA Vodice, f. 10, Oznanilna knjiga Vodice 1841–1854. Nedelja Septuagesima 1854 (12. februarja 1854): »Künftige Woche am Mittwoch und Donnerstag wird der Herr Schullehrer die Geld collectur in der ganzen Pfarr einheben und zwar in Bukovza wird beginnen. Den Pfar-rinsassen ist an Herz zu legen, daß sie nicht allein das geben werden, wozu sie sich durch der Ausschussman verbindlich gemacht haben, sonder daß sie den noch was darauf geben werden, auch die Kaischler sind nicht auszunehmen, auch sie sollen ihm nach ihren Vermögens-Verhältnisse geben.«

Med latinsko pisanimi oznanili od 5. nedelje po razglasenju do prvega dela nedelje Sexagesima je v desnem zgornjem kotu za nedeljo Septuagesima besedilo v nemškem jeziku, ki napoveduje, da bo učitelj pobiral biro, in vsebuje priporočilo posestnikom, naj mu dajo več, kakor so se po odbornikih zavezali (NŠAL, ŠAL/ŽA Vodice, f. 10, Oznanilna knjiga Vodice, 1854).

Jeseni 1854 so biro po župniji pobirali župnik, kaplan in učitelj hkrati. Župnik je ob koncu nedeljske sv. maše oznanil razpored pobiranja bire po vaseh, dnevih in urah, vmes pa so bile na podružničnih cerkvah oznanjene tudi sv. maše. Župljane je prosil, naj pripravijo izbrano proso in predivo, za učitelja pa naj točno odštejejo obljubljeni denar in mu dajo še kaj zraven. Kajžarje je prav tako spomnil, da darujejo glede na svoje premoženje, še posebej tisti, ki so otroke pošiljali v šolo.⁸¹

81 Prav tam; 18. nedelja po binkoštih 1854 (8. oktobra 1854): »Die Pfarrinsassen werden ersucht schönen Hirs und Spinharr vorzubereiten und den Herrn Schullehrer das versprochene Geld genau abführen, und ihm noch was darauf zu geben. Die Kaischler sind auch zu erinern nach ihren Vermögen zu geben, besonders aber jene, die die Kinder in die Schule schicken.«

Neurejenost šolskih razmer v prvem šolskem letu 1853/1854

Pred ustanovitvijo šole v jeseni 1853 se je občinsko predstojništvo v posebni izjavi, ki je bila predložena konzistoriju, poleg ureditve učiteljskih prihodkov zavezalo tudi k »nujno potrebni« razširitvi učilnice.⁸² Po kasnejših podatkih začasnega učitelja Eppicha učilnica ni sprejela 70, ampak samo 40 učencev, če so imeli pouk pisanja. K poldnevni pouku zato ni bilo mogoče sprejeti več kot 100 otrok, kolikor naj bi se jih prijavilo k pouku. Konzistorij je zato obžaloval, da so bile v Vodicaх že v prvem letu delovanja javne šole takšne težave. Prepričan je bil, da bi jih lahko odpravili z odstranitvijo vmesnega zidu in drugimi predelavami za majhen denar, če le pristojnemu predstojništvu ne bi manjkalo dobre volje.⁸³

Veliko presenečenje je bilo tudi dejansko stanje učiteljskega stanovanja. Predhodna izjava vodiške občine o prostornem stanovanju za bodočega učitelja je bila zavajajoča, saj je bilo resnično stanje popolnoma drugačno. V oči sta bodli predvsem dve nerešeni zadevi. Popolnoma nesprejemljivo je bilo, da je bila šolmaštrija za dve tretjini župljanov nekakšna prehodna postaja na poti v cerkev.⁸⁴ Ob nedeljah in praznikih se je v njej, v nekaterih delih učiteljskega stanovanja, še posebej pa v učilnici zbirala velika množica ljudi in povzročala tak hrup, da je bilo po mnenju konzistorija kot na letnem sejmu. Pogoji za delovanje nedeljske šole so bili nemogoči. Čeprav je bilo vloženega veliko truda, da bi nedeljski pouk redno potekal, je bil izpostavljen nenehnim motnjam in so ga morali prekinjati.

Ker so bile razmere v šolski stavbi za učitelja in pouk nevzdržne, je konzistorij odločno podpiral vsako prizadevanje pri spreminjanju odnosa vodiških župljanov do župnijske lastnine. V šolski stavbi pa so nadalje ugotovili tudi zelo redek servitut, zaradi česar je bila edina primerna podstrešna soba za učitelja v lasti neke druge osebe, ki je bila takrat odsotna in je to stanovanje prepustila v zakup tretji osebi. Učitelju je bila zato dodeljena ena sama soba, kar je bilo ob dejstvu, da je bil učitelj še samski, komaj dopustno za spodobno delitev bivališča.⁸⁵

Na podlagi navedenih ugotovitev tako glede učiteljskih prihodkov kot tudi učilnice in učiteljskega stanovanja je konzistorij predlagal revizijo vseh treh zadev. Državno namestništvo je prosil, da o izpostavljenih problemih izvede natančno poizvedbo. Obenem je bilo zanj zelo pomembno, da se vodiškimi župljanom pojasni, da začasni učitelj Eppich v Vodicaх lahko ostane le do konca tekočega šolskega leta, če ne bodo izpolnili zavezujoče izjave, ki so jo dali pred ustanovitvijo šole.⁸⁶

82 ŠAL, šolstvo, f. 35, šola v Vodicaх; Ljubljana, 16. maja 1854: »Die Erweiterung des Schullzimmers ist dringlich nothwendig.«

83 Prav tam.

84 Prav tam.

85 Prav tam.

86 Prav tam.

Okrajno šolsko nadzorstvo v Kamniku je navodila škofijskega konzistorija o urejanju šolskih razmer v Vodicach prejelo po 30. septembru 1854, ko se je prvo šolsko leto v Vodicach že končalo.⁸⁷ Pri okrajnem glavarstvu v Kamniku je z dopisom z dne 8. oktobra 1854 sprožilo poizvedovanje glede izboljšanja učiteljskih prihodkov. Okrajno glavarstvo je po treh dneh poročalo, da je bila učiteljska fasija predložena v potrditev c.-kr. deželni vladi s prošnjo, da jo državno knjigovodstvo preuredi po konzistorijalnem predlogu in z občino za kritje nakazanih odhodkov določi ponovna pogajanja.⁸⁸ Okrajno šolsko nadzorstvo je ob tem izrazilo pričakovanje, da se bodo pogovori o preureditvi učiteljske fasije prihodkov začeli čimprej, kajti le tako bi še pred začetkom novega šolskega leta lahko izvedli razpis za izpraznjeno učiteljsko mesto in delovanje župnijske šole ne bi bilo ogroženo.⁸⁹

Ker vodiški župljani zavezujoče izjave o ureditvi šolskih razmer do konca septembra 1854 niso izpolnili, je konzistorij dotedanjega začasnega učitelja Eppicha 30. septembra 1854 iz Vodice poslal za šolskega pomočnika na glavno šolo v Škofjo Loko, pristojno okrajno šolsko nadzorstvo v Kamniku pa pooblastil, da župnijsko in občinsko predstojništvo v Vodicach opozori, da tudi drugega začasnega učitelja k njim ne bo prej, dokler ne bo izpolnjena zavezujoča izjava pred ustanovitvijo šole leta 1853.⁹⁰

Predstojništvo vodiške občine je v tesnem sodelovanju z vodiškim župnikom Bergantom 15. oktobra 1854 kljub predhodnim opozorilom na izpolnitev zavezujoče izjave o ureditvi šolskih razmer škofijski konzistorij prosilo, da na mesto združene učiteljske, orglarske in cerkovniške službe v Vodicach, ki je bilo zaradi premestitve učitelja Eppicha izpraznjeno, odredi njegovega naslednika.⁹¹ V prošnji so najprej spomnili, da se bliža čas, ko bodo otroci spet začeli hoditi v šolo. Prepričani so bili, da bi vodiški kaplan Marešič lahko v vsakem oziru nadomestil katerega koli učitelja, da pa bi se pripetili primeri, ko zaradi drugih poklicnih obveznosti ne bi mogel poučevati in bi morali pouk v šoli prekinjati. Plača za bodočega učitelja, orglarja in cerkovnika v Vodicach bi po njihovem mnenju s predlaganimi spremembami in dodatki postala čisto spodobna. To bi veljalo še toliko bolj, če bi bil učitelj samski in bi zares častno živel, kajti njegovi prihodki ne bi dosegli samo 200 gld, kot jih je priznalo državno knjigovodstvo, ampak 250 gld z dodatki: 15 gld v letnem povprečju od pogrebnih molitev *Misere*, 15 gld od obletnih maš in molitev za umrle ter 20 gld iz cerkvenega premoženja župnijske cerkve, ki jih je bodočemu vodiškemu učitelju namenilo cerkveno predstojništvo v Vodicach. Če

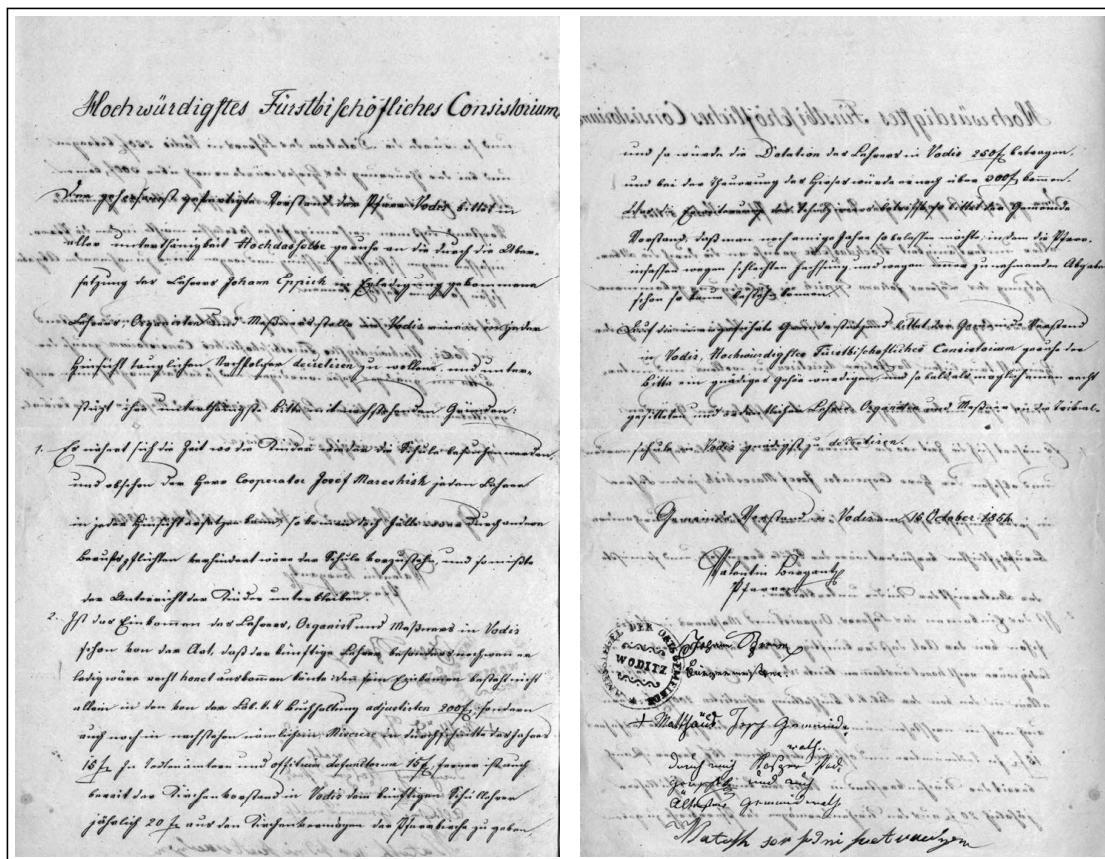
87 Prav tam; Kamnik, 25. oktobra 1854. Okrajni šolski nadzornik v Kamniku škofijskemu konzistoriju v Ljubljano.

88 C.-kr. deželna vlada je l. 1854 nasledila c.-kr. državno namestništvo kot najvišji državni organ na Kranjskem.

89 ŠAL, šolstvo, f. 35, šola v Vodicach; Kamnik, 25. oktobra 1854. Poročilo okrajnega šolskega nadzornika.

90 Prav tam; Ljubljana, 13. novembra 1854. Konzistorij v poročilu deželni vladi.

91 Prav tam; Vodice, 15. oktobra 1854. Prošnja vodiške občine konzistoriju za namestitev drugega učitelja.

Naslovni in sklepni del prošnje občinskega predstojništva v Vodica prečastitemu knezo-škofijskemu konzistoriju za namestitev bodočega učitelja na trivialno šolo v Vodice. Vodice, 15. oktobra 1854. Prošnjo je pisal prvopodpisani župnik Valentin Bergant, drugi podpisani je župan (bürgermeister) Janez Šporn, podkrižanega občinskega svetovalca Matevža Ježa je zapisal njegov podpisovalec Gašper Podgoršek, ki je bil tudi najstarejši občinski svetovalac, v slovenskem jeziku pa se je kot zadnji svetovalac podpisal Matevž Zor. Na levi strani dokumenta je v nemščini odtisnjen občinski žig »AMTSSTEMPEL DER ORTSGEMEINDE WODITZ«, slov.: Uradni žig krajevne občine Vodice (NŠAL, ŠAL, šolstvo, f. 35, šola v Vodica).

bi se dvignila cena prosa, pa so bili v Vodica prepričani, da bi prihodki učiteljske službe presegli tudi 300 gl. V zvezi z razširitvijo učilnice so znova prosili za predstavitev prezidave za nadaljnjih nekaj let, ker naj bi župljani zaradi slabih letin in vse večjih dajatev že tako komaj shajali. Občinsko predstojništvo je z navedenimi razlogi prosilo škofijski konzistorij, da »kakor hitro je mogoče milostno odredi resnično olikanega in vzornega učitelja, orglarja in cerkovnika na trivialno šolo v Vodice.«⁹²

92 Prav tam.

Občinsko predstojništvo je prošnjo škofijskemu konzistoriju lahko vložilo pri okrajnem šolskem nadzorniku v Kamniku. Vodiški župnik je zato kamniškemu dekanu in okrajnemu šolskemu nadzorniku nadomestno namestitev na izpraznjeno učiteljsko mesto z novim učiteljem posebej priporočil. Ta je prošnjo občine in poročilo okrajnega glavarstva posredoval konzistoriju s pripombo, da je ponovna namestitev izpraznjenega službenega mesta učitelja zaželena, da pa pri njej ni mogoče prezreti nerešenih problemov z učiteljskimi prihodki, medtem ko je učilnica v vsakem primeru potrebna razširitve.⁹³

S predstavniki vodiške občine se je o preureditvi fasije učiteljskih prihodkov po pripombah škofijskega konzistorija pogajalo okrajno glavarstvo v Kamniku, ki je o rezultatih pogajanj poročalo deželni vladi.⁹⁴ Zastopniki vodiške občine in župnije so konzistorialna opozorila glede na posredovano prošnjo za ponovno namestitev učitelja sprejeli precej lahkotno. Njihov odnos do učitelja pa je sploh izpadel nekoliko nenavadno, saj so zapisali, da bi katerega koli učitelja lahko nadomestil kaplan Marešič, če bi za poučevanje le imel dovolj časa. S kočevarskim učiteljem Eppichom, ki ga je konzistorij pohvalil kot zelo obetajočega učitelja, očitno niso imeli dobrih izkušenj, za namestitev njegovega naslednika pa niso videli nobenih težav. Pričakovali so, da bo šolski pouk stekel, tako kot je že leto prej.

In čeprav so zadeve v zvezi z učiteljskimi prihodki, učilnico in stanovanjem za učitelja tik pred začetkom šolskega leta 1854/1855 ostale odprte in problemi nerešeni, je vodiški župnik Bergant v nedeljo pred začetkom novega šolskega leta oznanil, naj starši iz vse župnije svoje otroke, ki so v starosti do 12 let sposobni za obiskovanje delavniške šole, v četrtek ob 7.30 pošljejo k sv. maši, po njej pa v šolo, da se vpišejo k šolskemu pouku. Za naslednjo nedeljo je pozval mlade do 15 let, prav tako iz vse župnije, naj pridejo ob 12.00 v šolo k vpisu za nedeljski pouk.⁹⁵

Po odločitvi škofijskega konzistorija novega učitelja zaradi nerešenih zadev v Vodice ni bilo. Konzistorij je bil v svojih zahtevah nepopustljiv in je dokončno odločitev, ki je bila nasprotna od pričakovanja vodiškega občinskega in župnijskega predstojništva, dolgo napovedoval. Čeprav še ni bilo učitelja, je župnik Bergant naslednjo nedeljo župljane obvestil, da bo cerkovnik iz Vodice v sredo za šolo pobiral drva v Bukovici in v Utiku, v četrtek dopoldne pa tudi v Repnjah in nato

93 Prav tam; Kamnik, 27. oktobra 1854. Okrajni šolski nadzornik Janez Fink škofijskemu konzistoriju v Ljubljano.

94 Prav tam; Ljubljana, 27. in 28. oktobra 1854.

95 ŠAL/ŽA Vodice, f. 10, Oznanična knjiga Vodice 1841–1854, 22. nedelja po binškoštih 1854 (5. novembra 1854): »Jene Eltern aus der ganzen Pfarr die für die Werktagsschule geeignete Kinder haben, daß bis zum 12. Jahre müssen dieselben Donnerstag um ein ½ 8 zur heilige Messe schicken und hernach in die Schule, damit sie für den Unterricht vorgemerkt werden. Künftige Sonntag müssen die Kinder von der ganzen Pfarr bis zum 15 Jahre in der Schule um 12 Uhr erscheinen, damit sie für den Sonntagsunterricht vorgemerkt werden.«

v Vodichah. Priporočil jim je, naj ga bogato postrežejo.⁹⁶ Za cerkovniško službo je bilo v fasiji učiteljskih, cerkovniških in orglarskih prihodkov treba zagotoviti predpisan znesek v višini 50 gld, ki se je v vsakem primeru obračunal kot strošek učitelja za cerkovniško službo in ga je bilo treba odšteti od učiteljskih bruto prihodkov. Ker strošek za cerkovniškega pomočnika v Vodichah ni bil obračunan v fasiji učiteljskih prihodkov, je očitno, da so cerkovniško službo po smrti Jakoba Plevela takoj podelili drugi osebi in niso čakali na prihod učitelja (Eppicha), ki so mu za cerkovniško službo pri župnijski cerkvi sv. Marjete v Vodichah po zakonsko predpisani fasiji priznali le skromne 4 gld prihodkov.⁹⁷

Ker je cerkovnik iz Vodice pred začetkom šolskega leta 1854/1855 pobiral drva za šolsko kurjavo po vaseh vodiške občine, lahko utemeljeno sklepamo, da je bil inštitut cerkovniške službe v Vodichah zgodovinsko usidran in zato precej odporen na zunanje vplive ter da je tako župnijsko kot tudi občinsko vodstvo zares pričakovalo in računalo na to, da bo šolski pouk kljub izpostavljenim problemom tudi drugo šolsko leto potekal brez večjih zapletov. Župnik Bergant se je za cerkovnika posebej zavzel, saj je ljudem že sredi novembra oznanil, naj zanj namesto pri adventnih sv. mašah rajši darujejo tako pri prihodnji nedeljski maši ob 10.00 kot tudi popoldne po krščanskem nauku.⁹⁸

Objava pridige vodiškega kaplana Marešiča o šoli pred začetkom šolskega leta 1854/1855 v dveh nadaljevanjih v katoliškem časopisu Zgodnja Danica 12. in 17. oktobra 1854,⁹⁹ ki jo je imel v Vodichah pred enim letom, navaja na prepričanje, da se vodiške šolske razmere po enem letu niso spremenile in da so vsi glavni problemi šole v Vodichah ostali. Pridiga je bila v jeseni 1854 enako ali še bolj aktualna kot leto prej. Ne glede na to ali je avtor pridigo za objavo izpopolnil ali ne, je izbral pravi trenutek za prepričevanje ljudi, naj vendar storijo tisti mali korak, da bo javni šolski pouk v Vodichah lahko obstal tudi drugo leto po ustanovitvi šole.

Če so bili dosežki delovanja šole v prvem šolskem letu zares tako spodbudni, kot so pisale Novice,¹⁰⁰ je kar nekoliko nenavadno, da je bilo nadaljevanje pouka v naslednjem šolskem letu negotovo. Toda skoraj vsem, razen škofijskemu konzistoriju, je bilo samo po sebi umevno, da pouk bo tudi to leto, ne glede na neizpolnjene obljube, prav tako kakor je bil že prejšnje leto. Vodičani so bili po ustanovitvi zasebne (1852) in nato javne šole (1853), ponosni, da niso bili v šolskem

96 Prav tam; 23. nedelja po binkoštih 1854 (12. novembra 1854): »Künftigen Mitwoch wird der Messner von Vodiz für die Schule in Bukovca und Utik Holz einheben. Donnerstag Vormittag aber in Repnje und hernach in Vodiz. Die Pfarrinsassen sind zu errinern, daß sie ihme reichlich betheilen.«

97 ŠAL, šolstvo, f. 35, šola v Vodichah; Vodice, 26. januarja 1854.

98 ŠAL/ŽA Vodice, f. 10, Oznanilna knjiga Vodice 1841–1854, 24. nedelja po binkoštih 1854 (19. novembra 1854): »Anstatt, daß die Messner Sammlungen für die Adventsmessen in der Pfarr veranstalten würden, wird lieber künftigen Sonntag so wohl um 10 Uhr, als auch Nachmittag nach der Christenlehre Opfer abgehalten werden.«

99 Marešič 1854, str. 169–170 in str. 174–175.

100 Novice, XII, št. 73, 13. 9. 1854, Iz Vodice na Gorenjskem, str. 292.

pogledu več zadnji na Kranjskem. Še posebej so cenili kateheta Marešiča, ki »so otrokom verske in djanske resnice božje v glavo in serce lepo vtisnili«. ¹⁰¹ Njegovo delo je bilo na zunaj opazno tudi pri sadjereji, saj »so otroke prav lepo napeljali na potrebo žlahtnenja sadnih dreves«. Kaplan Marešič je ob koncu prvega šolskega leta ob dejstvu, da je šola uspešno delovala, izrazil posebno navdušenje tudi tako, da je o šoli in smotru njenega poslanstva sestavil daljšo pesnitev. Že v prvi kitici je najprej izrazil zadovoljstvo in zahvalo, da šola je in da jo učenci z očitnim namenom lahko obiskujejo.

»Ni ga veselja za moje serce,
Ko da spolnile se moje želje:
V šolo smem hodit' se pridno učit,
Zboljšati serce in pamet modrit'.
Hvala Bogu za šolski pouk!« ¹⁰² ...

Preureditev učiteljske fasije, učilnice in učiteljskega stanovanja

Škofjski konzistorij je bil v zahtevah do izpolnitve zavezujoče izjave občine in župnije iz leta 1853 nepopustljiv. Nasproti vsem pomislekom je odločno zagovarjal spoštovanje minimalnih zakonskih pogojev za delovanje šole, izpolnjevanje dogovorov in obljub ter ščitil koristi šole in učiteljev. Ker so predstavniki občine skupaj z župnikom Bergantom v novih pogajanjih znesek prihodkov učiteljske službe povečali na 300 gld samo s preračunanjem cene prosene bire v naravi, po mnenju škofjskega konzistorija niso naredili nič drugega kot to, da so dotedanje učiteljske prihodke v Vodicaх pokazali v lepši luči. ¹⁰³

Konzistorij je bil prepričan, da bi moralo občinsko predstojništvo pri sestavljanju učiteljske fasije upoštevati dejstvo, da so se s takratnimi visokimi cenami žita sorazmerno dvignile tudi vse druge življenjske potrebščine. Za učitelja bi bilo zato veliko bolje, če bi mu dajatve, zapisane v naravi kot prej orglarju in cerkovniku Plevelu poravnali v naravi. Če bi učitelju izplačali letne prihodke po takrat veljavni ceni žita, bi ta dobil okrog 250 gld v denarju, pri tem pa ne bi smeli spregledati odhodkov, ki so bili predpisani po šolski zakonodaji za vzdrževanje pomočnika pri opravljanju cerkovniške službe in za čiščenje učilnice. ¹⁰⁴ Zaradi navedenih razlogov je konzistorij predlagal, naj občina plačuje bodisi 200 gld, preračunanih po knjigovodskih cenah za takrat veljavne naturalne dajatve, bodisi zagotovljenih 250 gld po predlagani spremembi cene žitne bire. Po razlagi konzi-

101 Prav tam.

102 Prav tam.

103 ŠAL, šolstvo, f. 35, šola v Vodicaх; Ljubljana, 13. novembra 1854. Konzistorij v poročilu deželni vladi.

104 Prav tam.

storija je bil prispevek župnijske cerkve za učiteljske prihodke v znesku 20 gld po veljavnih šolskih predpisih zavezujoč.

Z okrajnim šolskim nadzorstvom je bil konzistorij soglasen, da je treba čimprej razširiti veliko premajhno učilnico.¹⁰⁵ Za škofijsko nadzorstvo nad osnovnim šolstvom je bilo nerazumljivo, da razširitev učilnice z odstranitvijo vmesne stene in vgradnjo nekaj oken za občino z več kot 2000 prebivalci predstavljala tako velik problem. Četudi so bila petdeseta leta 19. stoletja pripoznana kot obdobje »velikih preizkušenj«, pa je bilo konzistoriju znano, da so druge veliko manjše občine prav takrat prostovoljno postavile šolske stavbe čisto na novo.¹⁰⁶ Brez večjih težav bi bilo po prepričanju konzistorija mogoče urediti tudi razmere v šolski stavbi, ki jih je bremenil servitut v podstrešnem stanovanju in jih je oteževalo postajanje ljudi na poti v cerkev.

Konzistorij je do zadnjega vztrajal, da se obravnavani problemi v zvezi s šolo v Vodicaх uredijo po zavezujoči izjavi občinskega in župnijskega predstojništva in po šolskih predpisih tako glede učiteljskih prihodkov kot tudi učiteljskega stanovanja in učilnice. Na podlagi poročila okrajnega glavarstva in okrajnega šolskega nadzorstva v Kamniku je 13. novembra 1854 deželni vladi v Ljubljani predlagal, da se najprej rešijo navedeni problemi in odstranijo vsi pomisleki, šele potem se lahko razpiše prosto službeno mesto učitelja.¹⁰⁷ Daljši molk na konzistorijalno poročilo je pomenil, da se šolski pouk v Vodicaх v začetku šolskega leta 1854/1855 ni začel.

Deželna vlada se je na poročilo škofijskega konzistorija z dne 13. novembra 1854 odzvala šele 10. aprila 1855.¹⁰⁸ Po knjigovodsko pregledani fasiji učiteljskih prihodkov so izračunali znesek združene učiteljske, orglarske in cerkovniške službe v Vodicaх v višini 132 gld 19 $\frac{3}{4}$ kr. Do sistemiziranih prihodkov v višini 200 gld je bila izkazana razlika 67 gld 40 $\frac{1}{4}$ kr. Ko je državno knjigovodstvo pri ponovnem pregledu in obravnavi fasije učiteljskih prihodkov upoštevalo konzistorijalne pripombe, je bila v predlogu občine pri preračunavanju pšenične bire v višino denarne dajatve ugotovljena še večja razlika v škodo učiteljskih prihodkov.¹⁰⁹

Deželna vlada je po proučitvi celotne zadeve okrajnemu uradu v Kamniku naročila, da v soglasju z vodiško občino uredi fasijo učiteljskih prihodkov po predlogu škofijskega konzistorija. Prav tako je okrajni urad dobil nalogo, da z občino začne pogajanja za razširitev premajhne učilnice. Nič manj ni bil izvzet od prizadevanja, da se odpravijo težave s servitutom v učiteljskem stanovanju in zadrževanjem ljudi v šolski stavbi pred verskimi obredi v župnijski cerkvi.¹¹⁰ Konzistorij je na podlagi odgovora deželne vlade 23. aprila 1855 okrajnemu šol-

105 Prav tam. ... viel zu klein

106 Prav tam.

107 Prav tam.

108 Prav tam; Ljubljana, 10. aprila 1855. Deželna vlada v odgovoru konzistoriju.

109 Prav tam.

110 Prav tam.

skemu nadzorstvu v Kamniku naročil, da z vsebino odloka deželne vlade seznanijo župnijsko in občinsko predstojništvo. Obenem ga je pooblastil, da za dogovor uporabi ves svoj vpliv.¹¹¹

V poročilu okrajnega urada z dne 23. julija 1855 je bilo deželni vladi pojasnjeno, da se od knjigovodsko določenih cerkovniških prihodkov z dne 15. marca 1855 v višini 99 gld 43 kr odštejejo stroški učiteljske službe v skupnem znesku 74 gld 5 2/4 kr (za cerkovniškega pomočnika 50 gld, za čiščenje šole 12 gld in za pobiranje bire 12 gld 5 2/4 kr) in da se preostanek v višini 25 gld 37 2/4 kr po zapisniku z dne 22. maja 1855 pripiše v znesek čistih prihodkov združene učiteljske, orglarske in cerkovniške službe v višini 250 gld.¹¹²

Zastopniki vodiške občine so soglašali, da v fasiji prihodkov učiteljske službe namesto 62 mernikov pšenice izkažejo njeno katastrsko ceno v denarju in izpolnijo tudi vse druge obljube iz leta 1853. Učilnico je bilo treba povečati, s postavitvijo zapore odpraviti razvado pri prehajanju ljudi iz »šolmaštrije« v cerkev, preprečiti njihovo prosto zbiranje in zadrževanje v šolskih prostorih ter cerkovniškemu pomočniku v podstrešnem stanovanju najti primeren prostor. Z dobro voljo je bilo mogoče urediti večino zadev. Le pri služnosti v podstrešnem stanovanju, ki je bila za življenje Jere Verhovnik določena s pogodbo z dne 19. maja 1838, ni bilo prave rešitve. Ker pa je bila ženska mirna in priljudna, naj zadeva ne bi bila preveč moteča. Za učitelja je bil odrejen prostor v dveh ne prav velikih sobah.¹¹³

Z razdelitvijo dajatev med župnijske posestnike, ki so predstavljali dve tretjini bruto prihodkov učiteljske službe, je bila fasija prihodkov učiteljske službe v Vodicach pravzaprav določena že 23. julija 1855. Do njene dokončne potrditve s podpisami vodiškega župnika in zastopnikov občine pred začetkom šolskega leta 1855/1856 pa so potekali še trije meseci.¹¹⁴ Deželna vlada je 13. avgusta 1855 konzistorij obvestila o urejanju šolskih razmer v Vodicach in posebej o pogajanjih z občinskim predstojništvom glede določitve fasije prihodkov učiteljske službe, kar je omogočilo začetek postopkov za razpis prostega službenega mesta učitelja, orglarja in cerkovnika v Vodicach.¹¹⁵ Zaradi vztrajanja škofijskega konzistorija je občina pod pritiskom državnih organov po skoraj dveh letih od zavezujoče izjave o ureditvi šolskih razmer v skladu z veljavnimi šolskimi predpisi pred začetkom šolskega leta 1855/1856 končno le izpolnila dane obljube. Z namestitvijo mladega učitelja Eppicha je šola v šolskem letu 1853/1854 delovala čez celo šolsko leto, to je od novembra 1853 do septembra 1854, pa četudi razmere niso bile povsem skladne s šolskimi predpisi. Ker so v drugem šolskem letu ostale nerešene, konzistorij za Vodice kljub prošnji občinskega in župnijskega predstojništva ni odredil novega učitelja in zato v kraju šole že drugo leto ni bilo.

111 Prav tam; Ljubljana, 23. aprila 1855.

112 Prav tam; Ljubljana, 13. avgusta 1855. Tergala deželne vlade.

113 Prav tam; Ljubljana, 13. avgusta 1855. Tergala deželne vlade.

114 Prav tam; Vodice, 23. oktobra 1855. Fasija učiteljskih prihodkov v Vodicach.

115 Prav tam; Ljubljana, 13. avgusta 1855. Tergala deželne vlade.

Pogajanja okrajnega urada v Kamniku s predstavniki vodiške občine in župnije za dokončno ureditev učiteljskih dohodkov v Vodicaх so bila v sodelovanju z okrajnim šolskim nadzorstvom zaključena 23. oktobra 1855. Nova fasija prihodkov učiteljske službe v Vodicaх je bila izdelana v skladu s takrat veljavno šolsko zakonodajo.¹¹⁶ Državno knjigovodstvo v Ljubljani jo je dokončno potrdilo 15. aprila 1856.¹¹⁷ S sprejetjem fasije prihodkov učiteljske službe, razširitvijo učilnice in ureditvijo razmer v šolmaštriji so bili 23. oktobra 1855 le izpolnjeni zakonski pogoji za delovanje šole. V šolski zakonodaji je pogoje z najvišje ravni predpisala država, nad njihovim izvrševanjem na srednji in nižji ravni pa je bedelo cerkveno šolsko nadzorstvo.

Iz cerkovniške službe pri župnijski cerkvi se je z ustanovitvijo šole po več desetletjih skupnih prizadevanj države in Cerkve razvila učiteljska služba, ki je bila v svojem začetnem obdobju vezana tako na cerkovniško in orglarsko službo kot tudi in zlasti na njune dohodke. Z odpravo podložništva in izpeljavo drugih korenitih družbenih sprememb po letu 1848 je bila nova upravna občina, ki je po prvem začasnem občinskem zakonu prevzela skrb tudi za občinsko lastnino in javne zadeve, v sodelovanju z župnijo odgovorna tudi za vzdrževanje šole. Stroški ustanovitve in delovanja šole so v celoti padli na ramena krajevnega prebivalstva. Medtem ko je država zagotavljala delovanje šolskega sistema, je morala občina vzdrževati svojo šolo.

Fasija čistih prihodkov združene učiteljske, cerkovniške in orglarske službe v Vodicaх, v okraju Kamnik, na podlagi knjigovodskega izkaza z dne 15. marca 1855, odredbe deželne vlade z dne 10. aprila 1855, komisijskega zapisnika razdelitve stroškov z dne 22. maja 1855 in dopolnitve prihodkov z dne 23. julija 1855.

Prihodki

I. Bira		gld	kr
Proso			
23 celih kmetij v Vodicaх po 12 maseljcev	17 mernikov 7 maseljcev		
87 celih kmetij v drugih krajih župnije po 6 maseljcev			
Skupaj 110 celih kmetij	49 mernikov 14 maseljcev		
	40 kr za 1 mernik (katastrska cena)	33	15
Predivo			
87 kmetij po 5 premen – skupaj 435 premen	po 1 kr	7	15
Sir			

¹¹⁶ Prav tam; Vodice, 23. oktobra 1855. Fasija učiteljskih prihodkov v Vodicaх.

¹¹⁷ Prav tam; Ljubljana, 15. aprila 1856. Potrditev fasije od državnega knjigovodstva.

110 kmetij	po 3 kr	5	30
Bira skupaj		46	/
II. Uporaba zemljišč			
Uporaba zelnika – donos		2	/
III. Štolnina			
Kapulacije po 10-letnem povprečju		4	/
Pogrebi		13	14
IV. Ustanovni prispevki			
Ustanovne maše		3	46
V. Sicerjšnji prejemki in prispevki			
Župnijska cerkev v Vodicach	za cerkovniško službo	4	/
Župnijska cerkev v Vodicach	za orglarsko službo	4	15
Podružnična cerkev v Repnjah		/	34
Podružnična cerkev Utiku in Šinkovem turnu		/	34
Podružnična cerkev na Skaručni in Šmarni gori		1	20
Iz premoženja župnijske cerkve v Vodicach		20	/
Davki župnijskih posestnikov	po razdelitvi dne 23. julija 1855	224	30 2/4
Skupaj prihodki		324	13 2/4

Odhodki

Stroški pobiranja bira		4	36
Vzdrževanje cerkovniškega pomočnika		50	/
Čiščenje šole		12	/
Skupaj odhodki		66	36

Razlika prihodki / stroški

Prihodki skupaj		324	13 3/4
Odhodki skupaj		66	36
Čisti prihodek		257	37 2/4

Vodice, 23. oktobra 1855

v višini 250 gld v naravi in denarju.¹¹⁸ Rok za oddajo prošenj, ki so jih morali kandidati napisati lastnoročno in jih po zakonu tudi kolkovati, je bil 24. septembra 1855. Poslati jih je bilo treba na naslov stolnega kapitlja, ki je bil šolski patron, vložiti pa pri škofijskemu konzistoriju. Istočasno z obvestilom o razpisu prostega službenega mesta je konzistorij prosil deželno vlado, da okrajni urad v Kamniku pooblasti za pravočasno adaptacijo razširjene učilnice.¹¹⁹

Na razpisano prosto službeno mesto učitelja, orglarja in cerkovnika v Vodichah v razpisnem roku ni bilo prijav. Le okrajni šolski nadzornik in prošt v Novem mestu Jernej Arko, ki je bil do leta 1852 vodiški župnik, je 20. septembra 1855 konzistoriju sporočil, da je začasni učitelj v (Kočevskih) Poljanah Jernej Stamcar okrajnemu šolskemu nadzorstvu v Novem mestu izročil prošnji za učiteljsko, orglarsko in cerkovniško mesto v Vodichah in podobno službo v Dolu v spremno mnenje.¹²⁰ Okrajni šolski nadzornik v Novem mestu je tako zaradi prošnje kakor tudi iz spoznanja, da bi bil prosilec bolj pripraven za slovensko kot za popolnoma nemško šolo, kakršna je bila v Poljanah, brez nadaljnega konzistoriju priporočil, da ga imenuje na zaproseno mesto.

Začasni učitelj v Poljanah Jernej Stamcar je bil za začasnega učitelja, orglarja in cerkovnika v Vodichah imenovan s konzistorijalno odredbo 3. novembra 1855.¹²¹ Konzistorij mu je v dopisu naročil, naj službo v Vodichah nastopi nemudoma. Javiti se je moral pri okrajnem šolskem nadzorstvu v Kamniku, se ravnati po njegovih navodilih in svoje stanovske obveznosti vsestransko in v polnosti izpolnjevati po priloženi uradni instrukciji za učitelje. S konzistorijalnim dekretom so jih 14. novembra 1853 priostrili, z njimi pa je bila pogojena tudi njegova namestitev. Konzistorij je hkrati z imenovanjem začasnega učitelja v Vodichah o izbranemu kandidatu pisal okrajnemu šolskemu nadzorstvu v Kamnik.¹²²

Ko je državno knjigovodstvo 15. aprila 1856 dokončno potrdilo fasijo prihodkov združene službe učitelja, orglarja in cerkovnika v Vodichah v višini letnega čistega prihodka 257 gld 37 2/4 kr, je deželna vlada konzistoriju naročila, naj okrajno šolsko nadzorstvo spodbudi okrajni urad v Kamniku, da se zagotovljene dajatve v fasiji prihodkov učiteljske službe začasnemu učitelju v Vodichah izplačajo pravočasno in v dogovorjenem znesku.¹²³ Konzistorij je 3. maja 1856 to naročilo tudi izpolnil.¹²⁴ Deželna vlada je 4. januarja 1858 konzistoriju izročila potrjeno fasijo prihodkov službenega mesta učitelja, orglarja in cerkovnika v Vodichah in mu naročila, naj jo pošlje župnijskemu in šolskemu predstojništvu v Vodice v hrambo.¹²⁵ Konzistorij je naročilo uredil tako, da je potrjeno fasijo v Vodice posredoval po okrajnem šolskem nadzorstvu v Kamniku.¹²⁶ Z večkrat potrjeno fasijo je občina

118 Prav tam; Ljubljana, 22. avgusta 1855. Konzistorij v dopisu deželni vladi.

119 Prav tam.

120 Prav tam; Novo mesto, 20. septembra 1855.

121 Prav tam; Ljubljana, 3. novembra 1855.

122 Prav tam; Ljubljana, 3. novembra 1855.

123 Prav tam; Ljubljana, 20. aprila 1856.

124 Prav tam; Ljubljana, 3. maja 1856.

125 Prav tam; Ljubljana, 4. januarja 1858.

126 Prav tam; Ljubljana, 30. januarja 1858.

vodiškemu učitelju poslej zagotavljala ustrezno plačilo za njegovo delo v šoli do začetka sedemdesetih let, ko je po sprejetju tretjega osnovnošolskega zakona (1869) plačevanje učiteljev prevzela država.

Sklep

Dolgotrajno in težavno prizadevanje šolskega nadzorstva in celotne šolske uprave, da v Vodichah ustanovijo šolo in uvedejo reden osnovnošolski pouk, se je uresničilo, ko je občina v sodelovanju z župnijo zbrala predpisana minimalna sredstva za sistemizirano plačo učitelju, orglarju in cerkovniku, sredstva za razširitev učilnice in uredila učiteljsko stanovanje. Obljuba občinskega in župnijskega predstojništva o povečanju sredstev za bodočega učitelja je bila dana pred smrtjo starega orglarja in cerkovnika Plevela, po njegovi smrti leta 1853 pa je bilo zagotovilo o ureditvi šolskih razmer s primerno plačo za učitelja in z razširitvijo učilnice za škofijski konzistorij zadosten razlog, da je v kraj ob začetku šolskega leta brez oklevanja poslal mladega učitelja Eppicha, ki je bil kočevskega rodu in zato ne prav vešč slovenskega jezika. Z njegovim prihodom se je novembra 1853 v Vodichah začel reden javni pouk.

Ker je škofijski konzistorij že po nekaj mesecih pouka ugotovil številne nepravilnosti tako pri sestavljanju učiteljske fasije, na podlagi katere so bili učitelju določeni prihodki trojne službe učitelja, orglarja in cerkovnika, kot tudi pri pripravi učilnice in učiteljskega stanovanja, je naknadno zahteval ureditev šolskih razmer v skladu s šolsko zakonodajo. Nadaljevanje javnega šolskega pouka je dopustil samo po veljavnih šolskih predpisih, po katerih so se morali na vseh stopnjah odločanja strogo ravnati. Škofijski konzistorij zaradi neizpolnjenih obljub in nepravilnosti v delovanju šole drugo šolsko leto 1854/1855 za Vodice ni odredil nobenega učitelja. Čeprav sta tako občinsko kot tudi župnijsko predstojništvo pričakovala, da bo v skrajnem primeru poučeval kaplan Marešič, je bil konzistorij nepopustljiv in ni dovolil javnega pouka, dokler razmer zakonsko niso uredili. Po preureditvi prihodkov učiteljske službe, potrditvi nove fasije in ureditvi drugih šolskih zadev v skladu z določili Politične šolske ustave je šola odprla svoja vrata spet v začetku šolskega leta 1855/1856, ko je službeno mesto vodiškega učitelja nastopil Jernej Stamcar. Za razpisano prosto službeno mesto učitelja, orglarja in cerkovnika ni bilo posebnega zanimanja. Nazadnje je bilo podeljeno učitelju, ki je konzistorijalni izpit za učitelje leta 1848 uspešno opravil v generaciji, ki je ta preizkus kot prva opravljala v slovenskem jeziku.¹²⁷ Z njegovim prihodom je vodiška šola v šolskem letu 1855/1856 začela delovati neprekinjeno. Izjemno je bilo prepričevanje, da so v Vodichah po dolgih letih le zbrali dovolj prihodkov za učitelja, popravili učilnico in uredili stanovanje za učitelja, predvsem pa, tudi ob pridigah v cerkvi, prišli do spoznanja, da je šola potrebna.

127 ŠAL, šolstvo, f. 13d, Musterhauptschule zu Laibach, Prüfungen 1848.

Viri in literatura

Arhivski viri

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 14, Gubernij v Ljubljani, reg. II, fasc. 76, reg. III, fasc. 42, reg. VIII, fasc. 55.

AS 31, Namestništvo v Ljubljani in Deželna vlada v Ljubljani, 7/3, 1850–1860.

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

ŠAL, šolstvo, f. 35, dekanija Kamnik, 10/1/7, šola v Vodicach 1853–1866.

ŠAL, šolstvo, f. 13d, 2/2/5, Musterhauptschule zu Laibach, Prüfungen 1845–1869.

ŠAL/ŽA Vodice, f. 10, Oznanilne knjige Vodice, 79/1–9 (1841–1870).

SŠM – Slovenski šolski muzej

SŠM, dokumentacijska zbirka, mapa šole: OŠ Vodice, Izvleček iz šolske kronike in Kratek oris zgodovine in razvoja šole v Vodicach nad Ljubljano.

SŠM, arhivska zbirka, fasc. 61/1, Präparanden Kurs angefangen vom Jahre 1834 bis 1871: Trivial Schul Präparanden Curs vom Jahre 1853.

ZA – zasebni arhiv

Preteklost šole in druge zanimivosti v Vodicach, neznani avtor (1892–1895).

Tiskani viri

Alešovec, Jakob: Kako sem se jaz likal, *Jakoba Alešovca zbrani spisi I*, Katoliška bukvarna : Ljubljana 1910.

Catalogi cleri (archi)dioecesis Labacensis (1796–1860) : *Letopisi duhovnikov ljubljanske (nad)škofije (1796–1860)*.

Comenius, Jan Amos: *Didactica Magna*, Amsterdam 1657. Slov. izdaja: Komen-sky, Jan Amos: *Velika Didaktika*, Novo mesto : Pedagoška obzorja, 1995.

Iz Vodice na Gorenjskem, *Novice kmetijskih, obrtnijskih in narodskih reči*, XII, 1854, št. 73.

Kalender für katholische Christen auf das Jahr 1853 (1854, 1855), Bayerische Staats Bibliothek,

<https://www.digitale-sammlungen.de//en/view/bsb10392734> (pridobljeno: 23. 9. 2022).

Marešič, [Jožef]: Pridiga v 21. nedeljo po binkoštih. 1853. Od šol. *Zgodnja Danica*, VII, št. 41, 12. 10. 1854; *Zgodnja Danica*, VII, št. 42, 19. 10. 1854.

Maßregeln zur Verbesserung des Volksschulen-Unterrichtes, 2. septembra 1848. *Politische Gesetze und Verordnungen 1848*.

Politische Verfassung der deutschen Volks-Schulen für die k. k. österreichischen Provinzen VIII, Wien: Verlag der k. k. Schulbücher-Verschleiß-Administra-tion, 1840.

Politische Verfassung der deutschen Volksschulen für die k. k. österreichischen Provinzen mit Ausnahme von Ungarn, Lombardie, Venedig und Dalmatien,

unveränderte Abdruck der neunten Auflage, Wien, im k. k. Schulbücher Verlage, 1859.

Postave in ukazi za kranjsko ljudsko šolstvo, Kranjsko učiteljsko društvo : Ljubljana 1876.

Literatura

Ciperle, Jože: Začetki šolstva v Vodicaх – 2, *Kopitarjev glas*, št. 111, Vodice 2005.

Jančar, Karmen: Zgodovina šolstva v občini: Vodice, Repnje, Šinkov Turn, Skaručna, Dediščina ljudi in krajev: *Zbornik Občine Vodice* (ur. Rado Čuk), Vodice 2020.

Okoliš, Stane: Ludimagister Bider in začetki šolskega pouka v Vodicaх, *Šolska kronika : revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 31, 2022, št. 2–3.